M. Irod. O.
12311/31.

Magyar

IRODALMI RITKASÁGOK

Szerkeszti Vajthó László

31.-33.

KARACS FERENCNÉ TAKÁCS ÉVA VÁLOGATOTT MUNKÁI

A Magyar Irodalmi Ritkaságok eddig megjelent számai:

1. **Bessenyei György: A törvénynek útja. Tudós társaság.** *(A budapesti Berzsenyi Dániel-reálgimnázium* 1929—30. évi *VIII. osztálya.)* Ára 1·— P.
2. **Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai.** *(A budapesti Berzsenyi Dániel-reálgimnázium* 1930—31. évi *VIII. osztálya.)* Ára 2·— P.
3. **Benyák Bernát: Joas.** Piarista iskoladráma, 1770. *(Budapesti kegyestanítórendi kath. gimnázium. Dr. Perényi József tanár.)* Ára 1·50 P.
4. **Bessenyei György: Egy magyar társaság iránt való Jámbor Szándék.** Bécs, 1790. *(Budapesti Verbőczy István-reálgimnázium. Dr. Várady Zoltán tanár.)* Ára —·80 P.
5. **Károlyi Gáspár: Két könyv...** Debrecen, 1563. *(Budapesti Ev. Leánykollégium. Jablonowsky Piroska tanár.)* Ára 1·50 P.
6. **Szemelvények Temesvári Pelbárt műveiből.** *(Budapesti ciszterci-rendi Szent Imre-gimnázium. Dr. Brisits Frigyes tanár.)* Ára 2·— P.
7. **Péterfy Jenő zenekritikái.** *(A budapesti Berzsenyi Dániel-reálgimnázium* 1930—31. évi *VIII. osztálya.)* Ára 1·50 P.
8. **Édes Gergely: Eredeti oktató mesék.** *(A debreceni ref. kollégium gimnáziumának* 1931—32. évi *VIII. A. osztálya. Dr. Zsigmond Ferenc egyetemi rk. tanár.)* Ára 1·— P.
9. **Dugonics András Magyar példabeszédek és jeles közmondások** c. gyüjteményéből. *(Szabó Béla polg. isk. igazgató.)* Ára 1·— P.
10. **Kazinczy világa.** *(Kir. Magyar Egyetemi Nyomda. Dr. Vajthó László tanár.)* Ára 3·— P.
11. **Szent Erzsébet legendája. Szent Elek legendája. Halál Himnusza.** *(A Ciszterci Rend bajai III. Béla-reálgimnáziuma. Dr. Tordai Ányos igazgató.)* Ára 1·— P.
12. **Siralmas panasz.** *(Budapesti Zrínyi Miklós-reálgimnázium. Dr. Ollé István tanár.)* Ára 1·50 P.

BIBLIOTHECA ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE
MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA
BUDAPEST

KARACS FERENC
Pest, Szentgyörgyi János 1828.

Dr. Ecsedi István szíves engedélyével
„Karacs Ferenc térképmetsző élete és művei" (Debrecen, 1911) c. munkájából.

KARACS FERENCNÉ TAKÁCS ÉVA
Pest, Szentgyörgyi János 1828.

Dr. Ecsedi István szíves engedélyével
„Karacs Ferenc térképmetsző élete és művei" (Debrecen, 1911) c. munkájából

BIBLIOTHECA ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE
MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNY-TÁRA
BUDAPEST

MAGYAR IRODALMI RITKASÁGOK
SZERKESZTI VAJTHÓ LÁSZLÓ
XXXI. SZÁM

KARACS FERENCNÉ TAKÁCS ÉVA VÁLOGATOTT MUNKÁI

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

867500

020.014

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Tanítványaival sajtó alá rendezte
dr. Evva Gabriella tanár

R
1977

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
Növedéknapló
1935 év 3213.

ELŐSZÓ.

Karacs Ferencnének, a magyar nőnevelés úttörő nagyasszonyának a feledés homályából való feltámasztása a szegedi Ferenc József Tudományegyetemen dr. Imre Sándor professzor előadásai nyomán és a vezetése alatt állott pedagógiai intézetből indult ki. Ott gyakran volt szó arról, hogy a magyar nevelés multjának mennyi tisztázatlan kérdése van és milyen sok értékes nevelői gondolatot rejtenek magukban régi magyar folyóirataink. Ily irányú buzdításra tanulmányoztam át 1929-ben a „Tudományos Gyüjtemény" című folyóirat köteteit, amelyekben „Takács Éva, Karacs Ferenc hitvese" aláírással több érdekes munka vonta magára figyelmemet. A „Fővárosi Lapok" című folyóirat lapozása közben pedig Karacsné leányának, Karacs Teréznek a cikkeire bukkantam, amelyek Karacsné életére vonatkozó — másutt nem található — értékes adatokhoz juttattak. Az anya és leánya törekvéseit és gondolatait állította össze *A magyar nőnevelés két úttörője, Karacs Ferencné és Karacs Teréz nőnevelési nézetei* című doktori értekezésem (Szeged, 1933).

AKADÉMIAI KÖNYVTÁR

Karacs Ferencné életének és írói munkásságának nagy tanulságai megérdemlik, hogy Karacsné 1829-ben Budán kiadott — ma már csak a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonában levő — kétkötetes munkájából néhány értekezést és elbeszélést a *Magyar Irodalmi Ritkaságok* sorozata újból közkézre adjon. Ezt a gondolatot a kecskeméti ref. Horthy Miklós tanítónőképző-intézet íme, megvalósítja. Köszönhető ez *dr. Hetessy Kálmán* lelkész, igazgatótanácsi elnök és *Öllős Sarolta* igazgató jóindulatú támogatásának, a tanári testület érdeklődésének és segítő készségének, továbbá annak a nagy lelkesedésnek, amellyel intézetünk növendékei az ügyet magukévá tették. A másolás munkáját az 1934/5. iskolai év IV. osztályának növendékei vállalták magukra. Az átlagos munkán felüli buzgalmukkal kitűnt: Erőss Jolán, Király Katalin, Raposa Vilma és Törös Jolán. A kiadás költségeinek részbeni fedezéséhez intézetünk mind az öt évfolyama hozzájárult előfizetők gyüjtésével. A még szükséges fedezet biztosításához az intézet költségvetésében a könyvtárátalányra felvett évi összeget engedte át a tanári testület.

Hálás köszönetet mondunk Ecsedi István egyetemi tanár úrnak, ki szíves volt a Karacs Ferencről készült kép kliséjét rendelkezésünkre bocsájtani; Karacs Ferencné arcképét szintén az ő szívességéből közöltük, *Karacs Ferenc térképmetsző élete és művei* (Debrecen, 1911) című munkájából.

KARACS FERENCNÉ TAKÁCS ÉVA ÉLETE.

Karacsné Takács Éva — Takács Ádám[1] ref. lelkész és Bessenyey Éva[2] leánya — 1780 márciusában született Rákospalotán, apai, anyai részről tudományt kedvelő, vallásos, nemes földbirtokos családból. Szülei 13 gyermeke közül ő volt a tizedik. Elemi iskolai tanulmányait a tótfalui ref. népiskolában végezte, majd nagyműveltségű atyja gondos tanításainak hatására nagytudású, széles látókörű, ön-

[1] Takács Ádám a dunántúli Neszmélyen született nemes földbirtokos szülőktől. Tanulmányait kitűnő eredménnyel végezte a debreceni kollégiumban, majd hosszabb időt német egyetemeken töltött. 1772—1784-ig rákospalotai, majd váci, 1784-től haláláig gyóni lelkész volt. Rákospalotai működése alatt a pesti fiókegyházban is végzett lelkészi teendőket.

[2] Bessenyey Éva a nagymegyeri Bessenyey-család ivadéka: Bessenyey György, egykori madari lelkésznek és bibliafordítónak szépunokája. Nagyapja, a szintén tudós Bessenyey György, a XVIII. század elején gróf Beleznay Miklós tábornoknak, Bugyi gazdag birtokosának udvari lelkésze volt s 1777-ben még élt.

álló gondolkodású nővé fejlődött. Apja halálával mint 17 éves fiatal leány édesanyjának és két kis öccsének segítője, anyagi támasza lett. A szomszédos Gyón és Dabas falvak földbirtokosainak leányait tanította női kézimunkára, varrásra, azonkívül a környékbeli pusztai bérlők munkásainak ellátását is magára vállalta.

1802-ben férjhez ment Karacs Ferenchez,[3] az európai hírű rézmetszőművészhez, aki különösen térképek készítésével foglalkozott. Férje barátai, ismerősei és előkelő pártfogói nagy tiszteletben tartották. Még gróf Széchenyi István is kitüntette a „Hitel" egy példányával. Karacs Ferenc annyira becsülte nagyműveltségű nejét, hogy még olyankor is magával vitte, amikor országos férfiakat, követeket látogatott meg. Nőtelen barátainak láto-

[3] Karacs Ferenc 1770-ben Püspökladányban született jómódú nemesi családból. Apja Karacs János, anyja Makay Sára volt. Karacs Ferenc kiválóan tanult a debreceni kollégiumban, ahol Csokonai Vitéz Mihállyal és Márton Józseffel egy szobában lakott. Ezek művészi hajlamait táplálták és haláláig jó barátai maradtak. Karacs Ferenc a debreceni kollégium első rézmetsző diákjai közé tartozott. Tanárai nagyon szerették kiváló tehetségéért, szorgalmáért; a főiskolát látogató előkelő pártfogók előtt kitüntetésképen gyakran bemutatták. Teológiai tanulmányainak végeztével három évig a „margittai rektórián" mint tanító működött, majd szakítva a lelkészi pályával, Pestre ment, ahol mérnöki tanulmányainak élt.

gatását is feleségével együtt adta vissza. Ha pedig mint művészt, valamelyik főrangú családhoz hívták meg ebédre, a meghívás mindenkor nejének is szólt. Karacsnét főleg báró Vay Miklósné és gróf Teleki Lászlóné tüntette ki bizalmával. Férjével együtt lelkesen figyelte a század elején megindúló nemzeti törekvéseket; ezeket együtt tárgyalták és tőlük telhetően támogatták. Mintha csak személyes ügyük lett volna a közművelődés előmozdítása, a tehetségeseknek, amikor arra szükségük volt, mindig szívesen nyujtottak segítséget. Ha másként nem tehették, legalább egy udvari szoba a legegyszerűbb fabútorzattal mindenkor nyitva állott a jelesek számára. Így lakott házukban többek között Katona József is, aki náluk írta „Bánk bán"-ját és „Jeruzsálem pusztulása" című darabját.

A Karacsék egyszerű otthonát, szép virágos

A magyar művészet előkelő pártfogóinak biztatására Bécsben tökéletesítette magát a rézmetszés művészetében. Mesterei: Czetter és Junker, korának első rézmetsző művészei — akik maguk is magyar származásúak voltak — Karacsot barátjukká fogadták és a művészetet pártoló Sándor cár udvarába is ajánlották. Karacs azonban még Kazinczy biztatására sem volt hajlandó a kedvező külföldi meghívásoknak engedni. Az volt a meggyőződése, hogy „Ha minden magyar művész külföldön virágoztatja tehetségét, akkor a magyar művészet sohasem virul fel, akkor a művész csak saját sorsán segít s nem mozdítja elő nemzete csinosodását".

fákkal beültetett kertjével, békés, családias, művelt légkörével „Karacs Tuskulánumá"-nak nevezték Virág Benedek és Kulcsár István szavai szerint. Ott az olvasni vágyó, szegényes körülmények között élő ifjak is mindig szívesen látott vendégek voltak és Karacsék gazdag könyvtárát, lapjait, folyóiratait — még akkor is, ha senki sem volt otthon — szabadon használhatták. Itt gyűltek össze leggyakrabban a kor legkiválóbb férfiai közül: Horváth István, Virág Benedek, Fáy András, Kazinczy, Vitkovics, Cseh Szombathy János (az első magyar himlőoltó), Garai János, Vajda Péter, Vörösmarty és Kölcsey, hogy barátságosan megbeszéljék vagy megvitassák a nemzeti irodalom, politika, művészet és nevelésügy kérdéseit. Karacsnét különösen a szépirodalom és a nők művelődésének előmozdítása érdekelte. E téren nemcsak férje jónevű írótársait buzdította, hanem értekezéseivel, erkölcsnemesítő elbeszéléseivel, színi kritikáival ő maga is jelentékenyen résztvett. Egyik színi kritikája, amelyet tréfából írt, — anélkül, hogy annak kinyomatására engedélyt adott volna — 1821-ben a „Tudományos Gyüjtemény"-ben jelent meg és hosszú ideig tartó nagy tollharcot idézett elő. A színdarab írója és ennek barátai nem annyira a bírálatot támadták, mint inkább azt tárgyalták, hogy nőnek nincs joga írni. Ez ellen a felfogás ellen értelmes férfiakon kívül maga Karacsné szólalt fel a leghathatósabban a „Tudományos

Gyüjtemény“ lapjain[4] és az évekig tartó heves irodalmi vitát 1828-ban „Feleletek a Szent Gellért hegye mellől“ című művével fejezte be.

Karacsné 1822-től 1829-ig terjedő irodalmi munkássága nemcsak pedagógiai értékű, hanem korrajz szempontjából is nevezetes. Elmaradott nőnevelési viszonyainkról hű képet adnak dolgozatai. Minden gondolatával a női lelket akarta nemesíteni, a családi életet bensőségesebbé tenni, a leendő anyákat helyesebb irányban nevelni és mindezeken keresztül a nemzet jövőjét építeni. Józan életfelfogásból fakadó pedagógiai elveit életével is igazolta: azokat a kötelességeket, amelyeknek teljesítését oly kérlelhetetlen szigorúsággal követelte a magyar leányoktól, asszonyoktól és anyáktól, családi életében maga is mintaszerűen végezte. Csodálatraméltó összhangba tudta hozni az ideális anya, feleség, háziasszony és a nemzete sorsát szívén viselő honleány szerepét. Családjának lelke, férjének mindenkor segítőtársa, környezetének igazi jóttevője volt. Az „Ősz-utca“ akkori szegény lakosai „die edle Ungarin“ melléknévvel tisztelték. Karacsék otthonát a férj barátai közül különösen Virág Benedek szerette, „mert egyszerű élet és csendes munkásság mellett boldogok tudtak lenni“. És valóban: 36 évig tartó családi életük mind-

[4] Egy barátnémhoz írt levelem nemünk ügyében. Tud. Gyüjt. 1825. XI. köt. Barátnémhoz írt második levelem ismét nemünk ügyében. Tud. Gyüjt. 1826. IX. köt.

végig bensőséges és boldog volt, harmóniáját a sors csapásai sem zavarták meg. Azok közé a házasok közé tartoztak, akiket rokon gondolkodásmód kapcsolt össze, akiknek minden tettét szeretet és bölcseség irányította, s akik helyes nevelői érzékkel támogatták egymást gyermekeik vallásos és hazafias nevelésében. Kilenc gyermekük közül hetet: öt leányt és két fiút neveltek fel. Négy leányuk ért meg nagy kort, egy ötéves korában halt meg himlőben.

Karacsné valódi értelmes anya volt. Nemcsak fiait, hanem leányait is tervszerűen nevelte mind testi, mind lelki tekintetben. Szükségesnek látta már a század első évtizedében a lélek kibontakozása érdekében a test edzését s ezért az Ősz-utcai ház kertjének felét testedzőkészletekkel látta el. Arra törekedett, hogy munkás férjét megkímélje gyermekeinek neveltetési gondjaitól. Anyai gondoskodása kiterjedt fiainak egyetemi tanulmányaira is: az összes házi teendők végzése közben térképek színezésével, természetrajzi ábrák festésével, fehérneművarrással szerzett saját keresményéből vásárolt kéziratokat olyan ifjaktól, akik már egyetemi tanulmányaikat befejezték, hogy fiait — az akkori tankönyvhiány miatt — az előadások jegyzésétől megóvja, másrészt pedig, hogy annál több idejük legyen ezáltal az előadások zavartalan hallgatására. Leányai lelki művelésére is nagy gondot fordított. Azon volt, hogy az akkor elhanyagolt leány-

iskolák hiányos nevelését minden erejével pótolja és nemcsak fiai, hanem leányai is értelmes, hasznos, tevékeny, a maguk lábán is megállni tudó emberekké váljanak. Ezért minden leányát a házi munkákon kívül oly iparágban[5] is jártassá tette, amelynek jövedelméből a saját erejükből már korán fedezhették ruházati és szórakozási szükségleteiket. Voltak Karacsné ismerősei között olyanok, akik nevelői eljárását gúnyosan ítélték meg. Különcnek tartották s helytelenítették, hogy leányait a munkásosztály foglalkozásaira utalta, másrészt azt kifogásolták, hogy rangjuk felett tudálékosokká neveli őket, mert az olvasást bőven megengedte nekik. Karacsné azonban nem törődött az ellene szóló véleményekkel, ítéletekkel és meggyőződése szerint teljesítette anyai kötelességeit.

Nemcsak gyermekeit nevelte lelkiismerete-

[5] Teréz leányának — a későbbi kiváló írónőnek és a Miskolcon ma is fennálló leánynevelő-intézet egykori megalapítójának és 13 éven át lelkes vezetőjének — Bedekovics grófné konyháján a „műfőzést" kellett megtanulnia, ezenfelül a fehérnemű- és felsőruhavarrást, csipketisztítást s a 20-as évek végén divatos hajfodrok készítését. Zsófia nevű leánya a művirágkészítést sajátította el mesteri módon, Róza pedig, a legkisebbik leány, kiváló női piperekészítő lett. Mindebben Karacsnét az a felfogás vezette, hogy egy leány nem férjéért, hanem önmagáért tanul. Ha nem megy is férjhez, szükség esetén megélhet belőle.

sen, de emellett kiváló gazdasszony is volt. Büszkén mondogatta: „Az én gyermekeim nem tudják, mi a verés, mi a büntetés. S nálam a cseléd még sohasem gyúrt egy ökölnyi tésztát sem!“ 1816 táján a szőlőmívelést szakértőktől megtanulta és veresegyházi kis szőlőjét saját felügyelete alatt nagy hozzáértéssel munkáltatta. Eközben valódi jóttevője lett az ottani és környékbeli munkásoknak is, akik igyekeztek tőle a szakszerű szőlőmívelést eltanulni és akiknek szívesen adott a jóltermő vesszőkből saját szőlőjük nemesítésére. Ez a szőlő családjának kedvelt nyaraló helye volt. Vajda Péter, akit a Karacs-család saját gyermekeként szeretett, külön kulcsot kapott a kunyhócskához, hogy az ottani jó levegőt tetszése szerint bármikor élvezhesse és azt „Boldogság“-nak nevezte el.

Az 1838-i árvíz a Karacs-család anyagi jólétét erősen megingatta és ettől kezdve Karacsnét a súlyos megpróbáltatások egész sora érte. Az árvíz borzalmait 1834 óta elmezavarban szenvedő fiának, Ferencnek, betegágyánál élte át férjével együtt. Ez a fiú volt egykor a család büszkesége. Kitűnő tanuló volt, már 20 éves korában — mérnöki oklevelének megszerzése után — 1831-ben Pest megye helyettes főmérnökének választották meg s ugyanekkor alkalmazták a Duna szabályozásánál is. E hivatalának állomása Pozsony volt, ahol az 1833-i kemény télen a fagyban való munkálkodás közben meghűlt és súlyos beteg lett. Anyja a

hír vétele után Teréz leányával azonnal ápolására sietett, de szeretett fiát már csak megzavarodott elmével találta a kórházban. Az orvosok kórházi gyógykezelés alatt gyógyíthatónak mondották a bajt, de Karacsné nem akarta fiát otthagyni. Azt mondta: „Gyermekemet csak én, az anya vagyok képes igazi gonddal ápolni". És erős lélekkel, emberfeletti türelemmel és megadással végezte az orvosok által előírt ápolási teendőket. A lelkibeteg fiú reménytelen állapota az erőteljes családfő egészségét is megviselte. Művészetében kereste a vigasztalást és nem törődve mindjobban súlyosbbodó májbajával, kettőzött szorgalommal dolgozott kedvenc nagyszabású munkáján: „Európa Magyar Atlasá"-n. Őszülő fejjel már kora hajnalban munkájánál ült; hiába figyelmeztette aggódó felesége, nyájasan ez volt a válasza: „Hagyj, édes lelkem! Ez lesz az én sírkövem halálom után. Ez tudatja majd az utódokkal, hogy voltam". Állandóan dolgozott vésőjével, még a halálát megelőző napokban is, amikor a dühöngő vízár házuk emeleti párkányáig emelkedett. Mindenki menekült, de Karacs és neje még báró Wesselényi Miklós sürgetésére sem távoztak el házukból. „Beteg fiúnkat nem hagyhatjuk, én réztábláimmal akarok elveszni, vagy élni", ez volt az agg művész felelete. De a kiállott izgalmak siettették halálát. Egész környékük az Ősz-utcában omladék volt és a gyógyíthatatlan beteg fiú mellett aggódva nézték, hogy dermesztő hidegben sikerül-e a

mentő csónakon leányaiknak biztos helyre menekülniök. Mindez Karacs Ferenc egészségét — mely fia betegsége miatt rohamosan gyengült — annyira megviselte, hogy az árvíz után egy hónappal, 1838 április 14-én meghalt. Karacsnét ugyanez évben újabb veszteségek érték: férje halála után négy hónappal, augusztus 15-én Ferenc, öt nappal később, augusztus 20-án Árpád fiát — kit az árvíz miatt keletkezett tifuszjárvány ölt meg 19 napi betegség után — temette el az akkor romokban heverő Pesten. Fiai koporsójánál bánatosan mondta: „Mindent, mindent eltemetek!“ S mikor leányai e szavakkal próbálták vigasztalni: „Hát mi, jó anyánk?“, ezt felelte: „Oh, ti nem vagytok fiúk. Élni fogok értetek, de ők oda vannak, az én büszkeségeim!“

Karacsné erős lelkét nemcsak nagy családi gyásza viselte meg, hanem a nemzet sorsa is egyre jobban aggasztotta, mert előre megérezte a következményeket. Bár lelkesedett Kossuth tolláért, mellyel 1840-ben a nemzetet ébresztgetni kezdte, nyugtalanul nézte a politikai fejleményeket, mikor lapszerkesztésre Kossuth engedélyt kapott. „A kormány forradalmat akar előidézni Kossuth által. Adja az ég, hogy ez ne történjék meg, mert ha megtörténik, eltapossák a maroknyi magyart!“ Ez volt a véleménye. A forradalmat jós lelkével megérezte, de már nem érte meg: 1845 őszén ideglázban meghalt. Utolsó kívánsága szerint Berzsenyi e sorait vésették sírkövére:

„Úgy éltem, hogy életemet
Vissza élni ne bánnám,
Úgy éltem, hogy életemet
Végezni ne sajnálnám:
Megizzadtam vaspályáját,
Megcsókolgattam rózsáját.

Legyen álom, legyen bíró,
Bátran megyek elébe,
Mint egy elfáradt utazó
A vadon enyhhelyébe.
Mert ha álom: nyugalmat ád,
Mert ha bíró; nem furdal vád."

I.

Némely észrevételek tekintetes Kulcsár István* úrnak azon értekezésére, melyet 1822-ik esztendő második felében közöl a leánykák házi neveléséről.

Mind a világi, mind a papi rend főfoglalatossága e mai időben az arról való tanácskozás, hogy miképen lehessen a megromlott erkölcsöket megjobbítani. Sokféle módokat javasolnak e mai szembetünő romlottság orvoslására. Most nagy örömmel olvastam tekintetes Kulcsár István úrnak azon értekezését, amelyet az

* *Kulcsár István*, a Karacs család jó barátja, a „Hasznos Mulatságok" c. folyóirat szerkesztője volt. E folyóirat 1822. évi 28. és 29. számaiban „A leánykák házi neveléséről" c. alatt rámutat a leányok helytelen családi nevelésére: „Fő dolgok a piperéskedés, a világnak tetszeni vágyás, s a közönséges mulatságoknak óhajtása s gyakorlása." Mindez eltéríti a leányokat családi kötelességeik teljesítésétől. Ez az oka a gyakori boldogtalan házasságoknak és az erkölcsök hanyatlásának. Az anyáknak leányaikat természetes rendeltetésüknek megfelelő szükséges és hasznos ismeretekre kell vezetniök, amelyek által jó feleségek, anyák és háziasszonyok lesznek. („Hasznos Mulatságok" 1822. évf., 28. sz., 221—223. o.)

1822-ik esztendei Hasznos Mulatságok 28-ik és 29-ik számjaiban közöl a leánykák házi neveléséről. Újra megbizonyítja ezen nagyérdemű hazafi hazája eránt való buzgó szeretetét, figyelmetességét fordítván annak nem csak fiai, hanem leányai boldogítására is (melyet még eddig hazájokat legjobban boldogítani igyekező hazafiak sem tartottak, óh fájdalom! figyelemre méltónak), amely szívességéért egész nemem nevében háládatos köszönetemet teszem. Fájdalommal kéntelen vagyok megvallani, hogy nememnek nagyobb részére reáillik ts. Kulcsár úrnak azon panasza, hogy az asszonyok és leánykák nem elégesznek meg a csendes házi élettel, a házi foglalatosságokkal, inkább zajos mulatságokat keresnek, mindig magukat fitogatni, mindig fényeskedni vágyódnak. Fájdalom, hogy ennek sok szomorú következései vagynak és ezek által mulatják el legszentebb kötelességeiket, ezek által távoznak el rendeltetések céljától. Az is igaz, hogy a leánykák nagyobb részint olyanokban gyakoroltatnak, amelyek csupa fitogatásra valók. Szomorú igazság, hogy rendszerént az anyák vezetik, vagy vezettetik el nevendékeiket rendeltetések céljától és fosztják meg emberi méltóságoktól.

De vizsgáljuk meg csak, hogy ők ezt micsoda indítóokból cselekszik? Minthogy egész életek boldogsága a férfiak kedvétől függ, természetes dolog, hogy ezt igyekezzenek megnyerni; de szomorú dolog, hogy igen ritkán hallják

ezektől a leányok és az asszonyok, hogy dícsértessen a jó erkölcs és a szorgalmatosság, rendszerént patyolat kezeiket, hószín nyakukat, rózsa orcájukat szokták dicsérgetni; ha mesterül muzsikál, szépen énekel, németül tisztán beszél, franciául olvas, legújabb módi szerént öltözik, már akkor a férfiak bámulásának és tiszteletének tárgya. Egy közép renden lévő asszony megútáltatik, a természetes nyájasság kinevettetik, a szemérmetes tartózkodás semmi érdemnek sem tartatik, a munkás takarékosság, a férjét igazán szerető feleség többnyire nem ajándékoztatik meg bizodalommal, a gyermeket ápolgató anya nem méltó a nyájas társalkodásra, nagyobb részént a férjek a módi szerént nevelt lepkék társaságaikban keresik időtöltéseket. Nem csuda tehát, hogy sok szerencsétlen anyák önnön meggyőződések ellen azokban gyakoroltatják nevendékeiket, amelyek csupa fitogatásra valók, mert a magukat fitogatni tudó asszonyok érdemlik meg a legelső tekintetet. Becsüljék a férfiak a valóságos asszonyi érdemeket, ekkor az anyák bizonyosan azt igyekeznek leányaiknak megszerezni.

Sok intézetek tétettek a férfiaknak jobb móddal való nevelésekre, de a leányokról egészen elfelejtkeztek, még némely helyeken többet tesznek; hazám nevezetes városai közül tudok egyet, ahol a leányoskolának tanítója szorgalmatos és ügyes ember lévén, a leányoskolától elvétetett és a fiúoskolát bízták reá. Ezen fogyatkozásunkat látván a külföldről ide szál-

lingózott, némely kenyér nélkül szűkölködők itt leülvén, maguktól gondolt systéma szerént leánynevelő intézeteket formáltak; amelyekben nem taníttatnak ugyan nyilván erkölcstelenségek, de többnyire olyan munkákkal foglalatoskodtatnak, amelyeknek a közép rendű embereknek gyermekeik igen ritkán vehetik hasznokat és a melyek valósággal csak arra valók, hogy azokkal a henye társaságokban fényeskedhessenek. Kedves nemzetem ezen éhezőknek szánakozásból kenyeret adott, ők pedig háládatosságból nem tartják arra méltónak, hogy nyelvét megtanulják és így a mi jót tanítanak is, német nyelven adván a leckéket, a született magyar leánykák ezt fundamentomosan nem értvén, abban igen kevés előmenetelt tehetnek. A nevelő intézet fejeinek jó példát kellene mutatni, az által legtöbb hasznot tehetnének nevendékeiknek. De vizsgáljuk meg csak ezek közül némelyeknek gondolkozásokat és karaktereiket: 1788-ban kezdődött a legelső ilyen haszontalan intézet hazánkban, amelynek fundálója volt egy olyan asszony, akinek a karakteréből, hogy egyebet ne említsek, csak azt mondom, hogy háromszor változtatta meg a vallását! Egy másik intézet igazgatója nem régiben ilyen foglalatú hirdetést bocsátott ki, amelyben kéri a publikumot, hogy leányait bízza nevelésire, írja, hogy a fő renden lévők egész bizodalommal oda küldhetik leányaikat, mert vagynak ugyan ő nála polgár leánykák is, de azokkal a fő rendű dámák

leányai nem csak nem társalkodnak együtt, de még nem is láthatják. Ebből az okos hirdetésből meg lehet esmérni, hogy milyen nevendékeket lehet ezen intézetből várni, amelynek igazgatója nem tudja, hogy milyen nagy szükségek van a leányoknak a tapasztalásra, amely oltalmazhatja meg őket az elcsábítástól, melynek rettenetesebb következései semmiféle teremtésre nincsenek, mint az asszonyi nemre; azt sem tudja, hogy a fő rendű dámáknak nemcsak a maguk sorsú embereket kell esmérni, hanem a náluknál alábbvalókat is, vagy talán azt gondolja, hogy azok más emberi nemből valók és nem birnak azokkal a gyengeségekkel, amelyekkel a polgári rendből valóknak gyermekeik. Nem tudja, hogy az ilyen regula szerént való nevelés nem a magyar nemzet szabad leányaihoz illik, hanem a szerályba való nem tudja, hogy egy főrendű dámának nem csak az a kötelessége, hogy a polgári rendből valókat tekintetére méltóztassa, hanem az is, hogy több ezrekből álló jobbágyait jóltévő gondoskodásával boldogítani igyekezzen.

Mikor dicső eleink messze földről sok alkalmatlanságok és veszedelmek között ezen föld meghódítására jöttek, feleségeik és leányaik együtt szenvedtek vélek; míg ők a nekik ellent álló népekkel hadakoztak, addig az anyák az elaggott és elhúllott vitézek helyett újakat neveltek gondos dajkálkodásaikkal. Minekutánna ezen gazdag földön megtelepedtek több századokon keresztül, fő foglalatosságok lévén a ha-

dakozás, folyvást odahaza nem vóltak, ekkor is az asszonyok vitték a gazdaságot, az asszonyok neveltek atyáik virtusával ékeskedő fiakat. A nagy Hunyady János egész életét hazája oltalmazására szánta, felesége, Szilágyi Erzsébet, nevelte azon két fiút, akikkel hazám méltán büszkélkedik. Hozzátok illő dolog kedves hazámfiai, hogy ha az asszonyok együtt viselték veletek a háborús idő terheit, osztozzanak az áldott békesség gyümölcséből is.

Az asszonyokkal való bánás rendszerént való mértéke szokott lenni a nemzetek pallérozódásának; az amerikai vad kevélykedvén nagyobb erejével, mely néki egyedül való érdeme, az asszonyi nemet, mint gyengébbet megútálja, az erőtől vett hatalom által a legterhesebb munkákra kárhoztatja és midőn az erejekkel kevélykedő amerikai férfiak hívalkodással, vagy játékkal töltik idejeket, az asszonyok izzadnak a munka soha nem könnyebbedő terhe alatt. Ott, ahol már vagyon valami pallérozódás, kirekesztetnek az asszonyok a társaságból, természeti jussaiktól megfosztva a férfiak bujaságának áldoztatnak fel; a pallérozott nemzetek között pedig rendszerént kéméllő nyájassággal bánnak velek. Bizonyítsátok meg, kedves hazámfiai, a titeket pallérozatlansággal vádoló nemzeteknek, hogy ti nem csak az asszonyi nem gyengeségeit tudjátok békességgel tűrni, hanem jóltévő gondoskodásaitokkal igyekeztek azt magatokhoz hasonlóvá tenni. Mutassátok meg, hogy méltó fiai vagytok azon dicső atyái-

toknak, akik tinéktek a setétebb századokban olyan polgári alkotást tudtak szerezni, amelyet a titeket pallérozatlansággal vádoló nemzetek (nála nélkül szűkölködvén) bámulva irigyelnek. Mutassátok meg, kérlek, ezzel, hogy a magyar most is egy olyan nemzet, aki belső intézeteit a mások majmolása nélkül önnön erejével s okosságával tudja úgy elrendelni, hogy neki hasznot és méltó dicsőséget szerezzen. Fundáljatok leányaitok számára nevelő intézeteket, legalább a nagyobb városokban, okos emberek által kidolgoztatott systéma szerént. Rendeljetek ebben illendő fizetéssel és karakterrel született magyar és ezen szent célra elkészült jó erkölcsű férfiakat, akik által nem zsellérjeitek, hanem a magatok nyelvén ne csak olyan dolgokban gyakoroltassanak, amelyek csak hiúságtokat csiklándoztatják; taníttasson nekik a tudományokból annyi, amely által elmebéli tehetségek kifejtődvén, a dolgokról helyes ítéletet tehessenek; bő interest fog nektek kötelességtek ezen teljesítése hozni, mert leányaitok világos elmével és egy kevés tudományos esmérettel birván, magok tudnak gondolkozni, magok ítélni tetteik jó, vagy rossz voltáról, nem fogják követni vakon a szerencsének javaival bírók, de sokszor kinyílt okosság és jó erkölcs nélkül szűkölködők példáját; házi dolgaikat megtudván vizsgálni, környűlállásaikat jobb móddal tudják igazgatni, férjeiknek érdemeit jobban fogják becsülni, fogyatkozásaikat békességesen tűrni, gyermekei-

ket az okosság regulái szerént fogják nevelni, alkalmatos lészen lelkek arra, hogy barátságos bizodalmatokat megérdemeljék. Leányaitok nem azt fogják fiaitok közzül becsülni, aki őket egyik lármás mulatságból a másikba hordozza, vagy aki az ő kedvekért olyan pompás mulatságokat szerez, amelyek által sokszor szüléinek minden vagyonja kimeríttetik, sem nem azt, aki az ő hiába valóságoknak hízelkedve, őket isteni asszonyoknak, soha el nem hervadó rózsáknak nevezvén, az ő társaságokban veszteget el azt a drága időt, melyet elméje és erkölcse pallérozódására kellett vólna fordítani, hanem azokat, akik magokat tudománybéli előmentelekkel, okosságokkal és nemes szívűséggel megkülömböztetik, akik hivatalbeli kötelességeiket szorgalmatosan elvégezik.

Nem lehet leírni, mennyi hasznot és gyönyörűséget arattok, ha az asszonyi nem eránt való kötelességeiteket bételjesítitek.

II.

Egy-két szó a házasságban lévő asszonyok kötelességeikről.

Ha a házasság mindenkor mind a két részről a szív megegyezésével köttetnék, úgy haszontalan dolog volna a házasságban lévők kötelességeikről valamit írni; mert az egymást igazán szerető házasok egymás eránt való kötelességeiket örömmel teljesítik, de minthogy a

házasságok nagyobb része rendszerént nem a szív hajlandóságán, hanem többnyire holmi spekuláción fundáltatik, sokan pénzt, nagy familiával való egybeköttetést keresnek; sokan hivatalokra való reménység s más ilyen tekintetekből határozák magokat a házasságra és ez által igyekeznek magokat boldogítani; nem gondolják meg, hogy a földön elérhető legnagyobb boldogság az egymást igazán szerető házasok között lakik; csak ezek tudják képzelni a mennyben lévő határ nélkül való boldogságot; csak ezek tarthatnak számot csalhatatlanul egymás hűségére. De nagyobb részént a férfiak a bészívott bal vélekedéseknél fogva ezt a boldogságot nem csak magoktól taszítják el, hanem azokat is megfosztják tőle, akiket haszonkeresésből feleségeiknek vesznek; sokan uraik, nem barátjaik akarnak lenni feleségeiknek, valami dicsőséget keresnek abban, hogy egy asszonyon való uralkodás által hatalmokat mutogassák. Ezt az uralkodásra való vágyásokat én nem kárhoztatom, mert valósággal az asszonyokat semmi boldogabbakká nem teheti, mint a férfiaknak rajtok való uralkodása, csupán csak a módját nem hagyom helyben, amint a férfiak nagyobb részént uralkodásokat gyakorolják. Uralkodjanak a férfiak az asszonyokon őket meghaladó talentumaiknál és nyájas magok viseleténél fogva, ez a boldogító uralkodás mind a két nemhez illik és ennek igen hasznos következései az egész háznépre kiterjednek, akkor nem lészen szükség arra, hogy

naponként holmi apró házi dolgokba való avatkozás által mutogassák, hogy ki a gazda a háznál?

Sokan találkoznak olyanok a férfiak között, akik bizodalommal általják feleségeiket megajándékozni, mintha egy férfiúhoz nem illenék, mintha tekintetéből vesztene egy férj, ha felesége eránt barátságos bizodalommal viseltetik, pedig valósággal semmi a házasokat boldogabbakká nem teheti, mint az egymás eránt való kölcsönös bizodalom; mert csak ez a fundamentoma az egymás eránt való hűségnek, a gyermekek jó nevelésének és a házi környülállások jó rendben való tartásának; valósággal sokkal boldogabbakká teheti a férfiakat, ha feleségeik kötelességeket erántok való szeretetből, nem félelemből teljesítik. De nagyobb részént a férfiak olyanformán gondolkodnak az asszonyokról, mintha azok csak kívánságaik beteljesítésének vak eszközei volnának és éppen ez a hibás gondolkodás módja az, ami a házasságot terhessé teszi. Ezen gondolkodás módjából származik az, hogy sokszor a különben nyájas természetű férfiú, aki a társaságokban magát kedvessé teszi, odahaza olyan unalmas ráncokba szedi homlokát, hogy valami módon gazdai tekintetéből valamit el ne veszejtsen és ezen magaviseleténél fogva magát felesége előtt félelmessé tenni igyekezik, mely célját rendszerént el is éri és még a mellett azt is, hogy felesége előtt a háznál alig van valaki unalmasabb, mint ő és senkit sem várnak szí-

vesebben — hogy a háztól elmenjen, mint a gazdát; parancsolatját ugyan teljesítik morgolódásától való félelemből; ha pedig nyájas barátsággal viseltetnének az ilyen férfiak feleségeik eránt, akkor hatalmok sokkal szélesebben terjedő volna, mert akkor feleségeik erántok való kötelességeiket nem csak szem előtt és tőlök való félelemből, hanem erántok való hajlandóságból éppen úgy bételjesítenék s nyájas nyughatatlansággal várnák haza jöveteleket; akkor nem csak a házi dolgokon, hanem feleségeik szívén, hajlandóságán is uralkodhatnának és ezen uralkodásokkal magok eránt unalmat nem szereznének. Feleségeik is, akik különben mint rettentő urokat, úgy nézik, a legboldogítóbb érzéssel viseltetnének hozzájok.

A férfiaknak ezen hibás gondolkodásmódjokat csudálni nem lehet; mert találkoznak közöttök olyanok is, akik a tanító székből nem tartják veszedelmesnek az asszonyokat olyanformáknak képzeltetni az ifjúsággal, mint akik szükséges rosszak a világban. Ezen tudósok nem veszik észre, hogy ezen igazságtalanságoknak mennyi szomorú következései lehetnek tanító anyjokra nézve, mert az ilyen gondolkodással teletöltött fejű ifjú nem úgy fogja-e nézni anyját, akinek háládatos tisztelettel tartozik, mint egy szükséges rosszat, akinek kötelessége volt azért születni, hogy őtet a világra hozza és ápolgassa; mit lehet várni az ilyen balvélekedésekkel eltölt ifjútól, majd mikor férj lesz? Nem fogja-e feleségét úgy

nézni, mint aki csak arra való, hogy az ő igazságos és igazságtalan kívánságainak vakon engedelmeskedjék? akinek kötelessége az ő gyermekei anyjának lenni, őneki pedig mint szükséges rossz eránt semmi kötelessége nincsen; az ilyen és ehhez hasonló gondolkodás módjai sokkal több rossz következést húznak magok után, mint első tekintettel valaki gondolná, mert az ilyen gondolkodásokkal eltölt ifjúnak szíve sokszor annyira megvesztegetődik, hogy soha sem lészen elég arra, hogy igazán szeressen.

Nagyon hosszas volna leírni azon igen sok tévedéseket, melyeket mind a két nemen levők a házasság dolgában elkövetnek. A leányokat tévedésekért csak felényire lehet vétkeseknek tartani, mint a férfiakat, mert ők a házasság dolgában is, mint egyébben mindenben, nem bírnak egész szabadsággal. A férfiaktól eleikbe szabott illendőség regulája szerént nékik kezekkel és szívekkel kínálkozni nem szabad, csak a kéztől kell várni. A várakozásban eltöltik sokszor a férfiaktól elejekbe szabott ifjúságnak húsz esztendejét és hogy ezektől mint vén leányok ne gúnyoltassanak, aki kezével megkínálja, azt sokszor szíve hajlandósága híre nélkül, vagy a vén leányi titulustól való félelemből, vagy szüléik kényszerítéséből, akik ettől féltik, kezeket elfogadják. A férfiak az ifjúság esztendejét, úgy hiszem, azért szabták a leányokra nézve ilyen rövidnek, hogy annál kevesebb kosarat kapjanak; pedig valósággal

sokkal hasznosabb volna rájok nézve inkább egy tucat kosarat kapni, mint olyan feleséget venni, aki az ő kezeket csak félelemből fogadta el.

A leányoknak társalkodások is szorosabb határok közé lévén szorítva, mint kellene az ifjúság húsz rövid esztendeje alatt; sokszor nem kerül arra sor, hogy olyan férfiúval találkozzanak, kinek tulajdonságai szíveket egészen elfoglalják, de azért különb különbféle tekintetekből, vagy szüléik kénszerítéséből szint úgy, mint a férfiak az elhibázott házasság terhes kötelességeit meg nem gondolva, feleségekké és anyákká lesznek! Sokszor az olyanok is, akiknek érzékeny szívek elég lett volna arra, hogy igazán szerető feleségekké legyenek, szomorú áldozatjai lesznek hirtelenkedéseknek, vagy szüléik kénszerítésének házasságra lett lépések után találkozván össze azzal, akinek tulajdonságai szíveknek bé nem töltött részét elfoglalni igyekeznek. Akkor érzik egész kiterjedésében az érzékeny lelkek az elhibázott házasság terhes kötelességeit! Akkor, mondom, mikor ezeránt való tekintetből és olyan férjek nyugodalmáért, akit hirtelenkedésből, vagy kénszerítésből, vagy valami más okból választottak, mulhatatlan kötelességek kerülni azt, akivel egész életeknek minden órájit ohajtanák tölteni. Ha az ilyen környülállásokban lévő asszonyok férjeik eránt való hűségeket megtartják, majd annyi gyönyörűséget éreznek ezen magok megtagadásában, mint az egymást

igazán szerető házasok egymás eránt való kötelességeik teljesítésében, sokkal nagyobb tiszteletet érdemelnek az ilyenek, mint akik egymás eránt való szeretetből kötelességeiket teljesítik. Legtöbb vigasztalásokra lehet az ilyen esetben annak meggondolása, hogy férjeik eránt való kötelességeiket teljesítették és férjek, akinek nyugodalmát ilyen áldozattal szerzették vissza, sokkal nagyobb tekintetben lesz előttük, mint annakelőtte volt. Kivált ha házasságban lévő az, akinek tulajdonságait tisztelik és azt veszik észre, hogy ő sem érzéketlen kellemeik és tulajdonságaik eránt: akkor, ha egész életek nyugodalmához való reménységeket örökre elvesztenék is, tartoznak eránta való hajlandóságokat eltitkolni; ha hatalmokba volna szívek hajlandóságával való bánás, akkor azt mondanám, hogy kötelességek arról is lemondani. Hogy mind férjeknek, mind annak, akit tisztelnek, nyugodalmát és háza népe boldogságát fel ne forgassák, még látását is szorgalmatosan kerülni, mert a férfiaknak rendszerént olyan szokások vagyon, ha házasságban vagynak, hogy más asszony tulajdonságait ritkán tudják a nélkül tisztelni, hogy a magok feleségeké előttök unalomba ne menjenek, unalmoknak pedig rendszerént való következése üldözés és házok népek eránt való kötelességek elmulasztása szokott lenni. Ilyen rettenetes úton módon pedig boldogságokat az érzékeny lelkek előbb nem mozdíthatják, sőt örökre elvesztenék lelkek nyugodalmát, ha egy

egész ház népet szerencsétlenné tennének. De hasonlóan szent légyen e tekintetben férje előtt is felesége nyugodalma.

Fájdalommal kell megvallani, hogy az asszonyok között találkoznak olyan aláváló és emberiségből kivetkezett oktalan állatok, akik a legboldogítóbb hajlandóság álorcája alatt kereskedést űznek. Ezeket kerülni elmúlhatatlan kötelessége mindennek, mert ezek azonkívül, hogy alacsony mesterségeiknél fogva azt az indulatot sem érdemlik meg, egyik nemtől is, amellyel az ember felebarátjának tartozik, olyan mesterséges módon tudják magokat tettetni, hogy ha valaki magára szorgalmatosan nem vigyáz, magokhoz hasonló nyomorúlttá tehetik. Ha valamely asszony olyan szerencsétlen volna, hogy férje az ilyen csábítóknak hálójába keverődne, mihelyt az asszony észreveszi, minekelőtte férjének tudtára adná, hogy észrevette, minden erejét fordítsa reá, hogy férjével ezen alacsony teremtéseket megesmertesse. Ha már annyira megvakult, hogy ezek alacsonyságát vele megesmértetni nem lehet, akkor vegyen elő mindent, amivel tévelyedéséből a jó útra visszahozza. Terjessze eleibe a legérzékenyebb módon tévelyedésének rettenetes következéseit, állítsa elejbe, ha vagynak, gyermekeit, akiket a bizonyosan következő szerencsétlenségbe fog magával együtt taszítani. Ha ezeknek többszeri próbálása semmit sem használna, akkor az asszonyra nézve férje el vagyon veszve és egyszer s

mind a házassági kötél férje részéről fel lévén oldozva, az asszony nem tartozik magát azon semmirekellő miatt szerencsétlenné tétetni. Az ilyen esetben az én ítéletem szerént legjobb az asszonynak, ha gyermekei nincsenek, amit a házhoz vitt, kezéhez venni, minekelőtte az is férje csábítójának prédájává lenne, s azzal együtt férjét örökre elhagyni. Ha semmi vagyonja nincs és más élet módját nem tud, más jó emberek házánál szolgálatja után élni, mint azon már emberiségből kivetkeztetett férje által minden nap újabb, újabb méltatlanságoknak tárgyává lenni. De ha gyermekei vagynak, már akkor másképpen van a dolog, mert akkor attyok tévelyedésének ezek is áldozatjai lesznek. Akkor elmúlhatatlan kötelessége az asszonynak, akire nézve már férje ugyan elveszett, gyermekeinek atyját minden módokat elkövetve, visszatéríteni igyekezni, s ennélfogva, ha már minden reménység elveszett, minthogy a törvényszékeknek az ilyen alacsony pusztítókra nézve még eddig semmi figyelme nem volt, minthogy még eddig büntetés nélkül fosztották meg az anyákat gyermekeiktől, a feleségeiket férjeiktől, a gyermekeket atyjoktól, a hazát sok jó reménységű fiaktól, sokszor a társaságot hasznos tagjaitól, sok familiákat jószágaiktól, mindeneket, akik velek társalkodnak, erkölcseiktől, érzékenységeiktől, eszektől, vagyonoktól, többnyire életektől, egy szóval mindentől, amivel bírtak. Az anyáknak, amint mondom, ha különben

nem lehet, a természet szent szava szerént is szabad ezen alacsony állatot azoktól a fegyverektől, amelyekkel férjét elcsábította, megfosztani.

Elmulhatatlan kötelessége minden asszonynak nyájas magaviselete és mindenféle kötelességeinek, amennyire csak tőlök telik, kifogás nélkül való teljesítése által férjének eránta való hajlandóságát, ha vagyon, táplálni, ha azon szerencsétlenek közül való, hogy férje csak türedelemmel viseltetik eránta, annak szeretetét megérdemleni igyekezni, mert sokszor megesik, hogy valaki magának feleséget haszonkeresésből vagy más tekintetből szíve hajlandósága nélkül, sokszor annak tulajdonságaira nem is figyelmezve, választ. Nem lehetetlen dolog az asszonynak, férjének ezen hibás lépését jóvátenni, csakhogy szerencsétlenségén való tépelődés, vagy megcsalattatásán való békételenkedés helyett férje eránt való nyájas kedveskedés és tulajdonságainak apródonként való megesmertetése által igyekezzen férjének eránta való figyelmét megnyerni és ha valamely tulajdonságokat vesz észre, amelyeket férje más asszonyokban becsül és ő benne nincsenek, azokat a helyett, hogy némelyek rossz szokása szerént férje előtt alacsonyítaná, magának igyekezzék megszerezni. Hacsak nem megvesztegetett erkölcsű a férje, annak eránta való hajlandóságát reménylheti, hogy meg fogja nyerni és nagy magával való megelégedést fog érezni akkor, ha egy embert,

aki csak szerencséssé akart lenni, boldoggá tehet.

Sokan gondolkoznak az asszonyok közül olyan tévelygően, hogy ha egyszer férjhezmentek, azután azon tulajdonságokat, amelyeknek mutogatása által férjeiknek erántuk való hajlandóságokat megnyerték, nem tartoznak gyakorolni, ennél kártékonyabb csalás módja a világon nincs; mert a házassági egybeköttetés holtig tartó lévén, örökké szerencsétlenekké teszik mind férjeiket, mind magokat, csak olyan tulajdonságokat mutogassanak a leányok és mutogattassanak az anyák leányaikkal, amelyekkel bírnak valósággal; ha valamely tulajdonságokkal szerencséjüket akarják előbb mozdítani, azt szerezzék meg valósággal. Senkit sem könnyebb megcsalni, mint a házasságra igyekező férjfit; de semmiféle csalásnak rosszabb következése nincs, mint ennek, mert a megcsalattatott rész előtt leesvén az álarca, nem fogja-e megérdemelni a csaló megútáltatását és még ezenkívül nem érdemli-é meg lelkének nyughatatlanságát azért, hogy egy embert, aki mással szerencsés lehetett volna, szerencsétlenné tett. Egy férjhezmenendőnek elmulhatatlan kötelessége, hogy jövendőbeli férje előtt magát éppen úgy mutassa, mint amilyen, még titkos testi hibájit is valami szép móddal, ha maga átallaná, az egybeköttetés előtt mások által tudtára adni kötelessége.

Igen nagy igazságtalanságot követnek el azok az asszonyok magok eránt, akik házas-

ságra lett lépések után azt a hajlandóságot, amelyet férjeikben ébresztettek, táplálni nem igyekeznek, úgy gondolkodván, hogy ha a házassági egybeköttetés végbement, azután nem tartoznak férjeik erántok való hajlandóságokat megtartani. Erre én azt mondom, hogy ha még kétszerte jobban tartoznának is, ha kedveskedő, nyájas magokviseletek, jó erkölcsük, szép tulajdonságaik munkálódása által nem igyekeznek táplálni, egyszer csak azt veszik észre, hogy ez erántok csak emberségből szineltetik. Sokan nemem közül, akik még férjhez nem mentek, csinosok, elevenek, jókedvűek; de ha férjhezmentek, elrestülnek, lepcsesednek és némelyek magokat mindég szánakozásra méltó állapotban mutatják, férjeik előtt betegségekről panaszkodnak, siránkoznak, akár van oka, akár nincs. A szánakozásra méltó siránkozó asszonyi szem, nem mondom, hogy nem tesz valami mozdulást egyszer, másszor a férfiak szívében, de ha egy feleség, akinek segítségnek és vígasztalónak kellene lenni, szüntelen segítség és vígasztalás nélkül szűkölködik, lehetetlen, hogy unalmat ne okozzon.

Minden módokat el kell követni, ami által magokat, férjeiket és házok népét boldogíthatják. Feleségi, anyai és gazdasszonyi kötelességének teljesítése elmúlhatatlanul szükséges; mert ha ezt elmulatják, nem tudom, micsoda jusson kívánják, hogy férjeik erántok való kötelességeket teljesítsék! Legelső kötelessé-

gek gyermekei gondviselése. Ha módjok van benne, hogy dajkákat tartsanak mellettek, ezek jó erkölcsűek, vidám természetűek és egészségesek legyenek; ha ilyet találtak, azt minél tovább emberséges vele való bánás által igyekezzenek gyermekeik mellett megtartani. Ne kövessék azoknak a magok gondolatú asszonyoknak példáját, akik még gyermekeik mellett is hónaponként fogadott dajkákat tartanak és nem tartják veszedelmesnek az ilyen tekergőkre nem csak házi dolgaikat, de még gyermekeiket is bízni. Én nem vagyok azok közül való, akik egyáltaljában azt kívánják az anyáktól, hogy gyermekeiket magok szoptassák, mert amely anyáknak sok gyermekeik vagynak, a szoptatás által magokat sokszor időelőtt annyira elrontják, hogy mikor gyermekeiknek az ő nevelésekre legnagyobb szükségek volna, a szüntelen tartó nyughatatlanság által egészen elerőtlenednek. Akiknek nagy módjok van a világban, az én ítéletem szerént, fogadhatnak szoptatós dajkákat, csakhogy a legnagyobb vigyázással. A dajkának elmulhatatlan szükséges egészségesnek és jó természetűnek lenni, ilyeneket egy kis utánna járással nem nehéz találni, mert falukon számosan találkoznak a parasztok között olyan egészséges, tisztaságszerető, vidám természetű, elcsábított parasztlányok, akik gyermekik gondviselését valami szegény, de becsületes atyjokfiának gondviselésére bízván, magok többecske fizetésért szoptatós dajkáknak örömest elállanak

valami becsületes házhoz; egyikért azért, hogy az ilyen esetben a falun lenni szokott sok gúnyolódásokat kikerülhessék, másikért azért, hogy valamely becsületes háznál lévő jó magok viseletek és tapasztalásból szerzett esmeretek által elkövetett hibájokat mintegy kipótolják. Az ilyen dajkáknak szoptatása által az anyának felvigyázása mellett éppen olyan egészségesek lehetnek a gyermekek, mintha magok szoptatnák.

Az olyan asszonyok érdemetlenek az anyai nevezetre, akik kisdedeiket azon nagy városokon tekergő, minden erkölcsi és más érzés nélkül való semmirekellő csavargókkal szoptattatják, akik a magok gyermekeiket holmi magokhoz hasonló csavargóknak kegyetlenkedéseikre bízzák. Akiknek kezek alatt rendszerént a legnyomorúltabb módon vesznek el ezen ártatlan kisdedek. *a)* Valójában lehet csudálni,

a) Azon leány-cselédek, akik a németesebb városokon szolgálat színe alatt hónapról hónapra egyik háztól a másikhoz csavarognak, szinte úgymint a házasságban lévő asszonyok többnyire minden esztendőben anyákká szoktak lenni. De ezek gyermekeinek kilenctized része az első három hónapokban a legkegyetlenebb módon vész el, mert ezen gyermekek anyai szoptatós dajkáknak szegődvén, gyermekeiket éppen olyan leányokból lett asszonyok gondviselésére bízzák, mint magok, akik ilyen gyermek gondviseléséből életmódját űznek és három, négy kisdedet is felvállalnak gondviselés végett. Kiki által láthatja, hogy egy asszony ennyi csecsemőnek gondviselésére, ha akarna, sem volna elég-

hogy az anyák között találkozik egy is, aki gyermekét csak egy órára is ilyen alacsony semmirekellőre bízhatja, mert mit lehet várni az olyan dajkától, aki a maga gyermekén való kegyetlenkedést megengedheti. De akar milyen vigyázással választották is gyermekeik mellé a szoptatós, vagy száraz dajkákat, akkor is az anyáknak elmulhatatlan kötelessége a legszorgalmatosabb felvigyázás. Az anya, mikor csak egyéb házi foglalatosságai megengedik, rendszerént gyermekei társaságában legyen, kivált éjszaka gyermekeivel egy szobában háljon és olyan kisdedeit, akik még értelmesen beszélni nem tudnak, maga szemei előtt étesse, mert a kis gyermekek többnyire igen lassan és nyámmogva szoktak enni, ezt a dajkák sokszor elúnván, az étetést, minekelőtte a gyermek megelégednék, abban haggyák, vagy gyenge és jóízű ételeket megszeretvén, magok megeszik, így a gyermek lassan lassan elerőtlenedvén, minekelőtte a nem eléggé vigyázó anya észrevenné, az úgynevezett száraz beteg-

séges, de ezen oktalanok azon nem is igyekeznek, amint nékik tetszik, akkor és amit akarnak, adnak enniek; amikor eszekbe jut, akkor kitisztítják, úgy, hogy ezen ártatlan kisdedeknek egy része a rusnyaságba való heverés miatt testek összerothadván, a legkínosabb módon vesz el, más része az éhség miatt száraz betegség (Auszehrung) vagy nyavalyatörés által hal meg. Hogy ezen az emberiségből kivetkezett barmok kegyetlenkedései még eddig figyelmet nem gerjesztettek, bámulásra méltó érzéketlenség.

ségbe esik, amely a kisgyermekek körül rendszerént a gondviseletlenség és az éhség következése szokott lenni. Nem lehet tagadni, hogy szüntelen apró gyermekek között, kivált ha számosan vagynak lenni, alkalmatlan, de ezt elszenvedhetjük azért a haszonért, hogy csak így reménylhetjük azt, hogy egészséges testű, ép elméjű és jó erkölcsű gyermekeket nevelünk; pedig ha azt elmulatjuk, rendeltetésünk céljának meg nem felelünk.

Sokan az anyák közül vagy abból a tekintetből, hogy gyermekeik alkalmatlankodását kikerüljék, vagy abból, hogy szobájokat bé ne piszkolják, azokat rendszerént a cselédszobába, vagy ha ez nincs, az udvaron, vagy a szomszédba csavarogtatják, nagy dicsőséget keresvén abban, hogy szobájoknak olyan tisztaságát dícsérjék némely éretlen emberek, amilyent csak a nagyobb rendű házaknál lehet látni, ahol minden foglalatosságra más szoba van. Elmulhatatlan kötelessége az asszonynak a tisztaság, házi és konyhai eszközeit ruháival együtt mind magának, mind házi népének tisztántartani, de arra a rendkívül való fényességre még gyermekei eránt való kötelessége elmulatásával is igyekezni, amely csak a fő rendű házaknál eshetik meg, ahol mindenféle foglalatosságra külön, külön cselédet tarthatnak, éretlenség. *a)*

a) A németesebb városokban nem nehéz találni olyan asszonyokat még a közép renden is, akik az időnek nagyobb részét a házi eszközök törölgeté-

Az asszonyoknak nemcsak kisdedeikre kell gondot viselni, hanem valameddig kezek alatt vagynak, azoknak neveléséről mind testi, mind lelkiképpen gondoskodni. Mert a gyermekeknek egészségek és erkölcsök a tíz esztendős korokig velek való bánástól függ; ha eddig illendő gondviselés nincsen rájok, rendszerént egész életek szerencséje kockára vagyon téve; eddig pedig mind a fiú, mind a leány gyermekek az anyák kezek alatt szoktak lenni. Ha eddig ő velek a cselédek között vagy a szomszédban töltetik idejeket, annyira megvesztegetődhetik erkölcsök és babonás vélekedésekkel megtölhetik fejek, hogy soha haszonvehető férfi, sem asszony belőlök nem lesz, kivált a leány-gyermekek, minthogy ők rendszerént a háznál szoktak neveltetni, annyira elromolhatnak, hogy azután sem jó példa, sem jó tanács rajtok segíteni nem fog. Pedig az anyáknak semmi nagyobb hasznot nem hoz és nagyobb becsületekre nem válik, mintha jó gyermekeket neveltek.

A házi jó rendtartás is kötelessége az asszonynak, mert aki ezzel nem gondol, a cseléd-nél is alábbvaló. Némelyek a jó házi rendet abban keresik, hogy pompás házi eszközöket, asztali készületeket, sok cselédet s más egyéb ilyeneket tartsanak. Ez a gazdagoknál a mostani szokás szerént szükséges, de a szegényebb-

sében töltik el, ezt tartván főkötelességeknek. Az ilyen asszonyok az én ítéletem szerént legfeljebb is a szobaleány kötelességének egy részét teljesítik.

bek, ha erre törekednek, úgy házoknál a rendet felforgatják. Ne azt nézze egy asszony, hogy ez vagy amaz nagy szerencséjű háznál, hogy mint vagyon a szokás, hanem az ő környűlállásai hogy, mint vannak? Hogy jó házi rendet tartson valamely asszony, ahhoz szükséges, hogy házi kötelességeit tudja, 1-ször, hogy a beszerzett vagyonnak maga viselje gondját, ne a cselédre bízza, 2-szor, hogy a házi dolgokat értse, p. o. kenyér-sütést, főzést, szalonnának, sertés-húsnak, káposztának bésózását, gondviselését, vaj-készítést, ha a szükség úgy kívánja, sajt csinálást, mezőn lévő cselédek számára való kiadást, apró marhák, konyhakert gondviselését, sertés hizlalást, mosást, fehérruha-varrást, fonást s. a. t. ne csak tudja, hanem mikor a szükség kívánja, kövesse is, cselédet csak annyit tartson, amennyi a házi dolgok folytatására elmúlhatatlanul szükséges, ezeknek adjon elég és egészséges ételt, illendő fizetést, folyvást való munkát, bánjék velek emberségesen, de ne kényeztetve.

Nagyon eltévelyednek az olyan asszonyok, akik különb különbféle tekintetekből a cselédnek jobban kedveznek, mint gyermekeiknek, mert az által mind gyermekeiket, mind cseléd-jeket elrontják. Ahol a cseléd gyakran változik, ahol hónaponként fogadják, ott jó házi rendtartás nem lehet; mert az ilyen csavargók akkor hagyják ott, mikor legnagyobb szükség van rájok és csak azt a dolgot végezik el, amely

nékik tetszik. *a)* A költséget nem a módihoz,

a) Míg hazámban a nagyobb városokban esztendőnként fogadott cselédeket tartottak, addig faluról szegény, de becsületes asszonyok örömest vitték leányaikat nagyobb városokra szolgálni, mert bizonyosak voltak benne, hogy amely becsületes házhoz odaadták, ott egy esztendő mulva megtalálják, sőt még most is örömest viszik az olyan városokba, ahol ez a jó szokás megvan, mint Debrecenben és más magyar városokban, azon tekintetből, hogy leányaik magoknak ruhát szerezzenek és csínosodjanak, de ahol ez a jó szokás elromlott, azóta azon városokban ritkán találkozik valami jó. Mert a becsületes és gyermekét szerető szegény asszony méltán is nem meri gyermekét olyan helyre vinni, ahol egy hónap mulva sem bizonyos benne, hogy megtalálja. Én ezen rossz szokásnak fundamentumát a leányok nevelésében gondolom; mert azon újmódi nevelők, akik kenyérkeresésből leánynevelésre adták magokat, többnyire azt verik növendékeik fejébe, hogy egy gazdasszonyhoz nem illik (mint ők mondják) a cseléddel való gorombáskodás, mert ekkor homlokokat ráncba szedvén, ábrázatjokról a gráciát elűzik; hanem ha tetszések szerént nem viseli magát a cseléd, küldjék el. Ez mind megeshetnék, csakhogy bizonyosok lehetnének benne, hogy ha másikat fogadnak, az mindenben tetszések szerént fogja magát viselni, de ilyent csak a képzelődés világában lehet találni. Én is azt hiszem, hogy a gorombáskodás egy asszonyhoz semmi tekintetben nem illik, de ha a cseléd kötelességét nem teljesíti, azt megpirongatni, vagy megbüntetni éppen csak a gazdasszony kötelessége. Mert különben könnyen megeshetik, hogy az asszony lesz kéntelen a cselédnek engedelmeskedni, ami pedig

hanem a jövedelméhez igyekezzék alkalmaztatni. Némelyek, ha gazdasszonyi kötelességesokkal jobban nem illik a gazdasszonyhoz, mint az úgy nevezett gorombáskodás. Ami a gráciákat illeti, azokat az asszonyi ábrázatról, ha minden héten egy cselédet elküldenek is, ha egyéb nem, legfeljebb a harmincadik esztendő többnyire el fogja űzni, még azután pedig némely asszonyoknak negyven esztendeig is van szükségek a cselédre. Ezen pompás képzelődésnek következése a németesebb városokban a hónaponként fogadott cselédtartás, amelyet is nem a gazdasszonyok, hanem a cselédek rendeléséből követnek, mert a cselédek elunván azt, hogy egy esztendőben több ízben csak megintést érdemlő hibájikért kifizettettek, jobbnak ányozták a hónaponként való szegődést, abból következett azután a cselédek erkölcsének azon megvesztegetése, amelyben most vannak, mert minden hónapban más helyen szolgálván, vagy szolgálatot nem kapván, magános házaknál és sokszor munka nélkül csavarogván, kicsapongásra, tolvajságra s más egyéb ilyenekre szoktak; minthogy nem tudták, asszonyaikat mivel bosszanthatják meg annyira, hogy homloka ráncbaszedésétől félvén, őket elbocsássa, nem sokat tartottak attól, hogy kötelességeiket teljesíteni igyekezzenek. Ebből az következett, hogy már most a nagyobb városokban a hónaponként fogadott cselédek, nem pedig a gazdasszonyok parancsolnak, azt a dolgot teszik, ami nekik tetszik, ha parancsolni akarnak nekik, előbb állanak, rendszerént, ha a gazdasszony vagy valaki a háznál megbetegszik, a dolog egy keveset megszaporodván, ott hagyják. Nevetés vagy bosszankodás nélkül alig lehet sokszor megállani, hogy olyan gazdasszonyok, akik ilyen cselédeket

ket nem viszik véghez, azzal szokták magokat menteni, hogy az én atyám házánál ehhez nem szoktam. Ha faluról vitték városra, falun nem úgy volt a szokás, ha városról falura, én a falusi foglalatosságokhoz nem szokhatom. Minthogy a leányok rendeltetése célja rendszerént a házasság szokott lenni és nincsen hatalmokba az anyáknak, hogy leányaikat milyen helyre, vagy micsoda állapotú emberrel házasítsák össze: nagyon jól cselekednének az anyák, ha leányaikat nem szüntelen a magok házánál nevelnék, hanem más forma állapotú házakhoz tapasztalás kedvéért egyszer, másszor elküldenék, akik falun laknak, ha módjok van benne, a városi, ha városon laknak, a falusi foglalatosságokat, amennyire lehet, megesmértetnék. Ha az anyák ezen köte-

tartanak, mikor a szolgáló főz, vagy a kapu alatt mulatkozik, kis gyermek ruháit, a csizmában lévő kapcákat vagy harisnyákat mossák, vagy míg a szolgáló nénjit vagy bátyját látogatni megyen, mert minden ilyen szolgálónak vagyon nénje vagy bátyja a városban, hogy amit az asszonyától lop, oda takaríthassa, arra az esetre, hogy mikor a szolgálatot néki kedve lesz félbehagyni, legyen miből élni; addig a gazdasszony vagy maga hordja fel a fát s vizet a grádicson, vagy ha pénze van, mással hordatja, mert a szolgálónak az ilyen munkákat tenni kedve nincsen.

Ezen, a cselédek erkölcsét megvesztegető és a házi rendtartást akadályoztató szokás ellen hoztak ugyan egyidőben törvényt, de hogy ezeknek bételjesítésére semmit sem ügyeltek, a következés bizonyítja.

lességeiket leányaikra nézve nem teljesíthették, nagyon jól teszik a férjhezment leányok, ha másforma dolgokban foglalatoskodó házhoz vitték el, mint az atyjoké volt, vagy faluról városra, ha igyekeznek az odavaló jó szokásokat megtanulni és házokat a sopánkodás helyett úgy rendelni, amint az ott lévő helyheztetések kívánja.

A gazdasszonyok foglalatosságai sem városon, sem falun nem olyan terhesek, hogy azokat szíves igyekezet által, ha egyéb mód nincs benne, a jó szomszéd asszonyoktól is meg ne lehetne tanulni. Az asszonyoknak sok apró foglalatossági vagynak és ha ezeket rendesen nem viszi, sokszor az egész házi rendet felforgatja. Nagyon vigyázónak kell tehát lenni az asszonynak, mind házassági, mind anyai, mind gazdasszonyi kötelességei körül. Némelyek azt tartják legjobbnak, ha szüntelen otthon ülnek, én pedig úgy hiszem, hogy az asszonynak éppen úgy veszedelmes a bézárkódzás, a szüntelen való otthon ülés, mint a férfinak, mind egészségére, mind erkölcsére, mind házi foglalatosságainak elrendelésére nézve. A társalkodás által esmeretjeiket szaporíthatják, ha pedig otthon ülnek, más környülállásait nem látván, vagy békétlenekké, vagy magokról igen sokat tartó, nevetséget okozó kevélyekké és mások eránt tűrhetetlenekké, vagy pedig mindenektől megcsalattatható ostoba gyávákká lesznek, házi dolgaikat mindég csak azon az egy úton folytatják, amelyen elkezdet-

ték, akár jó volt az, akár nem, mert tapasztalások nem lévén, azokon segíteni a környülállásokhoz képest nem tudnak, éppen úgy eltévelyedik a szüntelen otthon ülő asszony, mint aki mindég lármás társaságokban veszti tegeti az időt.

Nehéz leírni azokat a sok környülállásokat, amelyekre egy asszonynak szükséges vigyázni, hogy tekintetét férje, háza népe és a világ előtt folyvást megtarthassa. Némelyek férjeik előtt azzal akarnak tekintetet szerezni, hogy más férfiaknak erántok való hajlandóságokról panaszolkodnak. Ezzel céljokat el nem érik, azonkívül hogy még férjeiknek magok eránt való bizodalmokat kisebbítik. Sokszor férjeiknek olyan férfiak eránt való hajlandóságát rontják el, akik azt meg nem érdemlik, mert az ilyen asszonyok nagyon hajlandók minden apró kedveskedést arra magyarázni, amire szeretik. Ha valaki egy asszonynak olyan hajlandósággal kinálkozik, amit néki elfogadni nincs kedve, vagy nem szabad, nem szükség erre férje segítsége, senki sem igazíthatja el az ilyen embert jobban, mint az, akinek kinálkozott. Én úgy gondolom, hogy az által tekintetét egy asszony legjobban megtarthatja, ha világos és vidám elméjű, jó erkölcsű, nyájas magaviseletű, igazmondó, tetteiben állhatatos, egyenes karakterű, szorgalmatos, munkás s. a. t. Ezt pedig kiki magának megszerezheti szorgalmatos magára való figyelmezés által. Világos és vidám elmét csak úgy tarthat magának egy

asszony, ha tiszta lelkiesméretű és magát a balvélekedésektől való félelmen felülemeli.

Óhajtom, hogy nemem közül, akik szerencsés neveléseknél fogva bőv esméretekkel gazdagok, szivekre vévén nemünk elhagyattatását, pallérozódásunkat előbb mozdító munkáikkal igyekeznének rajtunk segíteni, mert ha így magunk nem igyekezünk magunkon segíteni és ha atyáink és férjeink elébe terjesztve elhagyattatott sorsunk káros következéseit, nem könyörgünk leányaink nevelése eránt való gondoskodásokért az idegen nemzetből való leánynevelők kezek alatt, leányaink minden nemzeti és erkölcsi karaktereket elvesztvén, azon magyar nemzet leányai, akik a régibb időkben nem csak tronusokat ékesített fiakat és leányokat neveltek, hanem a hazát, érezvén emberi méltóságokat, és nemzetiségeket fegyverrel is tudták védeni, kevés idő mulva csak bábjátékokká lesznek.

A mostani időben mennyire figyelmeznek leányaik nevelésére, ujabban bizonyítja egy idegen nemzetből valónak a két magyar haza eleibe terjesztett hirdetése, amely alá nevét így írja: Költ Pesten Böjt más hava 16-ik napján 1823-ik esztendőben N. N. és hites társa, mint a leány nevelő intézetnek tulajdonosa. Ha így van a dolog, hátrább vagyunk a gondolkodásban, mint ez előtt mintegy harmad fél ezer esztendővel voltak a spártaiak, akik gyermekeik nevelését nem a Helotok, hanem egyedül a nemzet tulajdonának tartották.

III.

Barátságos beszélgetés a földmívelő nép állapotjáról.*

Nem szokatlan a társaságokban, hogy felebarátink állapotja légyen a beszélgetés tárgya. Ebből a tekintetből reménylem, nem lészen megbocsáthatatlan vétek, ha gondolatimat beszélgetésben adom elő.

Ilka. Kedves barátném, a módi szerint nem adtad tudtomra megérkezésedet. Éppen ebben az órában tudtam meg, hogy idehaza vagy.

Rózsa. A módi szerint te is elmulattad megizenni megérkezésemen való örömödet, egyszersmind azt, hogy tiszteletemre lészel, ha megengedem.

Ilka. Valóban oly természetes vólt megérkezéseden való örömöm, hogy a ceremoniát egészen elfelejtettem; de mi lelt kedvesem? Egészen megszépültél, az a kicsiny hiú kellem, mely eddig ábrázatodon virított, most vala-

* Karacsnénak ezt a munkáját a Tudományos Gyüjtemény akkori szerkesztője a következő elismeréssel illeti: „Nem tartóztathatjuk magunkat megvallani, hogy Takács Évának értekezéseiben (anélkül, hogy a szép nemnek hízelkednénk), igen ritka józan észt találtunk, s minden részrehajlás nélkül örvendünk, hogy ezen értekezések által az igaz magyar literatúra gyarapodott; sőt egyszersmind arra is ajánljuk magunkat, hogy az efféle értekezéseket a szép nemtől minden egyebek előtt be fogjuk iktattatni". (Tud. Gyüjt. 1824. évf., VI. köt., 71. o.)

mely kedves valódisággal, mely méltóságot mutat, vagyon elegyedve.

Rózsa. Szinte elkényesítetek, ma több rendbeli látogatójim voltak, akik a módi szerint megérkezésemen való örömöket jelentették, a férjfiak között egy sem volt, aki megszépülésemet ne emlegette volna. De hiszen ez mindennapi dolog ő közöttök; de az mégis figyelmet érdemel, hogy az asszonyok közt mái napon te vagy a második, aki ezen változásomat emlegeted. Éppen ezen változásom az oka annak is, hogy érkezésemet meg nem jelentettem, az lévén a célom, hogy mihelyt udvariságból jövő látogatójimat elfogadom és az udvariság regulája szerint tartozó látogatásaimat elvégezem, akkor te hozzád megyek és a te egyenes szívedtől várok nyugtatást, mert a mostani falusi jószágomban vólt mulatásom nékem nem kevés nyughatatlanságot okozott. Jól tudod, kedvesem, hogy én ennekelőtte is gyakran kimentem a városból hol egyik, hol másik jószágomba, a szokás szerint, vagy abból a tekintetből, hogy a lármás mulatságokat megúntam, vagy abból, hogy az ezekre teendő költségek száma ne szaporodjék és így pihenés kedvéért vagy gazdaságbeli tekintetből. — Úgy-é, kedvesem, hatalmasok vagyunk mi dámák, hogy akkor is gazdálkodunk, mikor pihenünk; nem csuda, ha büszkék vagyunk, mert ha meggondoljuk, hogy mi három, négy holnapi falun való heverésünk által annyit gazdálkodunk, hogy sokan az erős férfiak kö-

zül sokszor olyanok is, akik a harminc elsőbb, következésképen a legszebb esztendejeket arra való készületben töltötték, hogy a hazának hasznos tagjai legyenek, egész esztendei munkálódásokkal sem keresnek sokszor felényit.

Hogy az előbbeniekre visszatérjek, kimentem a városból, amint jól tudod, ez előtt három hónappal egyik jószágomba gazdaságbeli tekintetből, azt is jól tudod, hogy menetelem előtt való napokban a kártyán sokat elvesztettem, ezen veszteségemnek pótlása végett vontam magamat egy kevéssé félre a városból. Kellemetes májusi napok voltak, mikor kimentem, a szabad levegőn óhajtottam volna több órákat tölteni, de az én külföldi nevelőném, aki hét esztendős koromtól fogva mindég nyomomban volt, a reggeli sétálást most is mint ennekelőtte, mindég veszedelmesnek mondotta, azért, hogy a lábam megnedvesedik és nátha hurutot kapok; a nappalit azért, hogy az erősen sütő nap ábrázatom gyenge bőrét megkeményíti és megbarnítja; az estvéli sétálás azért veszedelmes, mert akkor híves levegő lévén, reumatizmustól félhet az ember és így nékem mindég idehaza kellett volna ülnöm, ha a gondviselés rajtam nem könyörült volna, de É-né asszony látogatásomra jött és megkedvelvén az én nevelőmet, nagyon kért, bocsátanám hozzá egynehány napra, hogy véle apró leányai nevelése végett tanácskozhasson. Én ezen barátnémmal elbocsátottam, noha nehezen esett nála nélkül el lennem,

mert senki hiúságomnak jobban hizelkedni nem tudott, mint ő. Elutazása után egynehány napokra kevés ideig tartott betegségben, nékem akkor nem kis fájdalmamra megholt. Azon napokban, amelyekben az én volt nevelőném halála miatt való káromon törődném, hozzám érkezett a te nagybátyád, aki tenéked gyermeki esztendejidben gyámatyád, nevelőd volt, most pedig barátod. Igen örültem hozzám való érkezésén és kértem, maradna nálam egynehány napokig; kérésemre megmaradott; egyik napon tudakozódott gazdaságom és jobbágyaim állapotja felől. Én arra azt feleltem, hogy azt én nem tudom, mert arra a helységben lévő tiszteknek vagyon gondjok. A tiszteletre méltó ősz ezen szómra szánakozva rám nézett és sóhajtását titkolva egy ablakhoz ment.

Egy kevés hallgatás után kérdezé, hogy ezen gyönyörű tavaszi estvén nem volna-é kedvem egy kicsiny sétálást tenni. Én mondám, hogyha nem félnék, hogy az estvéli híves levegő egészségemnek árt, szívesen. Erre felele mosolyogva, a tapasztalásból meg fogom tudni, hogy hazám jóltévő levegője a még meg nem romlott fiainak és leányainak nem árthat; ettől az időtől fogva mindennap kimentem a te nagybátyád társaságában sétálni. Ő esmértetett meg a természet kellemeivel, az ő társaságában láttam legelőször életemben a feljövő napot egész pompájában, a kastély háta megett mint egy fertály óránylra, apró

málna bokrokkal bénőtt dombon levő omladék tetejéről. Óh, barátném, a legtékozlóbb udvarok pompája csak árnyék a jóltévő nap aranyos bíborba öltözött feljöveteléhez képest; akkor ébredt fel lelkemben a valóságos jó és szép eránt való érzés; akkor láttam, mely hijába valók a mi legpompásabb készületeink a természet pompájához képest. A meddig szememmel elláttam, minden fűszál, minden bokor kibeszélhetetlenül gyönyörködtetett. A szikla oldalán virágoztak a málna bokrok, alább a virágjaikat töviseikkel őrző vadon nőtt rózsák, a melyek árnyékában a sok apró virágokkal ékeskedő fűvek között fejét felemelve állott a nemcsak szépségével, hanem hasznával is büszkélkedhető ezerjófű. A völgybe a csendesen folydogáló pataktól nedvesíttetett kaszáló gyönyörködtetett, sokféle színű virágjain minden drága köveket feljül haladó ragyogással tündöklöttek a jóltévő reggeli harmat gyöngyei. Nem vagyok elég arra, hogy azt a gyönyörűséget, a melyet akkor láttam és azt a boldogságot, amelyet akkor éreztem, elbeszéljem, tele tőlt lelkem a természet Ura eránt való tisztelettel és térdeimre omolva imádtam a Teremtőt.

Ezen naptól fogva mindennap kimentem sétálni jószágom határainak hol egyik, hol másik részébe, meglátogattam földmívelő jobbágyaimat mezei munkájok közben, meglátogattam házaiknál, néztem házi foglalatosságaikat, figyelmeztem életek módjára, ezeket mind

a te emberszerető barátod társaságában tettem, ő tett figyelmetessé hazámfijainak ezen hasznos és legszükségesebb részére. Óh, barátném, be sok szükséggel küzködnek ezek az emberek, akiknek mi könnyű életünket köszönhetjük, ezeknek munkájok által termi meg földünk mind azt, ami nem csak szükségeinket pótolja ki, hanem pompás gyönyörűségeinkre is elégséges. Ezek munkálódása által teremnek szántó-földjeink, szöllő-hegyeink, ezek nevelik sok hasznú juhainkat, marhájinkat, ezek pompás kocsijaink elejébe fogott drága lovainkat, amelyekben mi büszkélkedünk; ami több lelkem, ezeknek fijaik őrzik hazánk határait és mégis ezeknek nagy része olyan szegény, hogy az anyák éhező gyermekeiknek elégséges kenyeret nem adhatnak mindenkor.

Bár több nemzetekből valók foglalatoskodtak nevelésemmel, tanítottak a velem egy rangúak és nálam feljebb valók eránt való pompás kötelességeimre, de a nálam alacsonyabb sorsúak eránt való kötelességeimről nem emlékezem, hogy tűredelemnél egyebet említettek volna, bár minden célja az volt neveléseknek, hogy engemet gyönyörködni és gyönyörködtetni tanítsanak, de a természet gyönyörűségeivel való élést mégis elfelejtették; a szerencse gyermekeit, hogy kell gyönyörködtetni, arra tanítottak, de a nyomorultak könnyeinek letörléséből származott örömet magok nem érezvén soha, tőlem is az erre való alkalmatosságot elzárták. Óh, kedvesem, talán egész éle-

temben sem pótolhatom ki azon hibámat, hogy eddig embertársaimnak ezen nagy részére nem figyelmeztem.

Ilka. Ne törődj, kedvesem, te ebben a tekintetben is szerencsésebb vagy sokaknál, mert bár eddig el volt is zárva a körülötted lévő idegenek által ezen kötelességedre való figyelmezés, de született nyelved tudása birtokodban maradott, amely nélkül hazádat és annak környülállásait meg nem esmerhetnéd és megeshetnék, hogy hóltig érdemetlen gyermeke maradnál azon dicső atyáidnak, akik néked azon gazdag jövedelmű jószágokat vérek omlásával szerzették és ugyanazzal óltalmazták. Most, minthogy ezen szent kincsed birtokodban van, nincs egyéb hátra, csak hogy figyelmezz a körülötted lévő dolgokra, akkor okosságod és szíved megtanít arra, hogy mit kelljen cselekedned. Engedd meg, lelkem, hogy mint barátnéd világosan és tettetés nélkül szóljak.

Rózsa. Szólj, mert látom, hogy engem az én több nemzetekből vólt tanítójim csak mellesleg valókra tanítottak, de valóságos kötelességeimről nem is emlékeztek.

Ilka. Ne zúgolódj ellenek kedvesem, mert ők magok sem tudtak egyebet a test jól léte eránt való kötelességnél; ezt pedig a nálok előbbvalók eránt lévő ceremoniás kötelességek teljesítése és azok mulattatása által megszerezhették, nem esmerték azok hazádat, nem tudván nyelvét, nem is esmerhették. Nem tudták egy jószággal bíró asszony kötelességeit, mert

többnyire akkor vagynak idegen nevelőjitek úri társaságban legelőször úgy, mint nem cselédek, mikor szüléitek neveléstek szent kötelességét rájok bízzák, mert ezek többnyire a szomszéd nemzeteknek azon gyermekeikből valók, akik a földmívelésre gyenge test alkotások miatt alkalmatlanok lévén, szüléik által azon apróságokra szorgalmatosan taníttattak, melyek által reménylették, hogy Magyar- és Lengyelországban vagy úgy, mint mulattatók, vagy úgy, mint nevelők, munka nélkül gyenge test alkotások mellett is elélhetnek. Találkoznak közöttök olyanok, akik a talált gyermekek oskolájában nevelődvén, ott azon apró munkákat megtanulják s több ideig tartatott hányattatások után választották azon könnyebb élet módját; nem azt mondom, mintha a gyermeknevelés könnyű életmódja volna, mert e valósággal terhes és sok munkával járó egyszersmind a legnagyobb tiszteletet érdemlő hivatal, de csak akor, ha céljának megfelel és akkor, mikor a lélek munkálódását is útba igazítja; csak akkor, mikor a nevelendő személyt mindazon foglalatosságokra tanítja, amelyek állapotjához és rendeltetéséhez megkívántatnak. Az csak bitangolja ezen szent nevezetet, aki nevendékjét csak holmi fényes testi gyakorlásokra tanítja, amelyek ugyan szükségesek, de nem egyedül valók; többet pedig idegen nemzetből való nevelőjitektől kívánni nem lehet; kivált az olyanoktól, akik nyelvünket nem értik, hazánkat nem esmerik,

polgári alkotásainkat, környülállásainkat nem tudják. Az ilyen nevelők, lelkem, kipótolhatatlan károkat okoznak hazám gyermekeiben, akiket egészen rájok bíznak; csak apróságokkal foglalatoskodtatják, a hiú gyönyörűségek között ringatják, elzárják tőlök a tapasztalásra való alkalmatosságot, külömb-külömb féle szép színek alatt; azért, hogy valami módon meg ne esmerjék az ő gyengeségeiket és meg ne unják az ő hijába valóskodásaikat; nem azt mondom, lelkem, hogy egy fő rendű asszonynak vétek volna a fényeskedés és a maga mulatása, de csupán csak ezt tenni egyedül való foglalatosságának, mind magára, mind azokra nézve veszedelmes, akiket a teremtő néki ajándékozott, a kik által könnyű életet s bőséget szereze. Azokról illendően nem csak testi, hanem lelkiképen is kell gondoskodni. Az olyan fő rendű asszony, ki csak azon kötelességét tudja, hogy mi módon kelljen atyáiról maradott gazdag jövedelmeit elkölteni, de azokról nem gondoskodik, akik munkájának köszönheti, engedd meg lelkem, már csak kimondom, hogy az nem érdemlene egyebet, legfeljebb is csak azt, hogy egy Mahomedánus Sultánnak bézárt felesége legyen.

Rózsa. Ennekutána mindent elkövetek, a mivel hazámfiainak ezen hasznos részén segíthessek, ennekutána ne légyen egy is legalább az én jobbágyaim közül, aki szükséget szenved, én elengedek nékem tartozó adójokból, még azon kívül sokat megtagadok magamtól,

csakhogy őket a szükségtől megmenthessem.

Ilka. Nem, kedvesem, ők a néked tartozó adót vagy hazánk szent törvénye, vagy atyáiddal kötött egyezés szerint fizetik. Hazánk törvénye teljesítése szent légyen előtted még a legcsekélyebb dolgokban is, mert ha ezt a fő rend rontja meg, mit lehet még akkor várni a köznéptől? ha egyik, vagy másik törvény nincs teljesítve, akkor a többi is elveszti tekintetét. Atyáiddal kötött egyezést is, ha csak forma szerint fel nem bontod, abból is engedni, állhatatlanságot mutat; különben is olyan atyáidtól kötött egyezések ezek, akik hazájok és a nép környülállásait esmerték. A nyomorultakon való segítés és az alamizsnálkodás kötelessége minden embernek, de egy jószággal birónak azon kell igyekezni, hogy jobbágyait alamizsnára való szorulástól megmentse. Igen nyomorult rendeltetésű társaság az, ha legjobban kérkedik is pallérozottságával, a hol a népnek valamely része alamizsnára szorul; kivált hazámban, ha a földmívelő nép szegény, annak egyik fő oka az, hogy foglalatosságai nincsenek jól elrendelve; mert a tapasztalás tanítja, hogy hazánkban a földmívelő nép a föld termékenységéhez és menynyiségéhez képest, nem felesleg való. Sok tekintetben az ő ügyetlensége és munkátlansága az oka, hogy nagy része kénytelen a szükséggel küzködni, mert a tapasztalás tanítja, hogy sokan közülök nem gondolkodnak annak idejében, hogy a házok népe szükségeire valót

bészerezzék; ha jelenvaló szükségeik kipótolására szerzettek valamit, a jövendőről semmit sem gondolkozva, elheverik azt a drága időt, a melyben házok népe tartására valót bé kellene szerezni; ezen ügyetlenségeknek mind házok népére, mind a társaságra, mind erkölcsökre nézve igen káros következményei vagynak. Házok népére nézve azon kívül, hogy az esztendőnek nagyobb részében kénytelenek szükséggel küzködni, még az a rossz is következik, hogy gyermekeik szüléik rossz példája által azoknak túnyaságát megszokván, azok sem lesznek jobbak. A társaságra nézve is igen sok kárt tesznek a heverő emberek; nem segítik a munkálódást és mégis a munkás emberek nyakán kénytelenek élődni és így elrabolják ezek munkájinak jutalmát. Az erkölcsre nézve mindenek előtt tudva van, hogy a munkátlanság legnagyobb segítő eszköze a megromlásnak. Ha jószágodat ügyesen rendeled, nem lészen arra szükség, hogy az egészségeseknek alamizsnát osztogass, munkát adj nekik és munkájok után lészen annyi, hogy a szükségeseket megszerezhetik. Nevelni kell őket és akkor gondolkodások kifejelvén, magok házi dolgaikat is ügyesebben tudják elrendelni. Hazánk törvényei, a köz népre nézve olyan emberségesek gazdaságbeli tekintetből, hogy ha a szerint osztják ki földjeiket és a szerint veszik meg földes uraiknak tartozó adójikat, mind az uraságok hasznát vehetik jószágaiknak, mind a nép megszerezheti ma-

gának a szükségeseket, csak hogy arra pontosan kell vigyázni, hogy az urasag jobbágyainak amit ígért, kifogás nélkül teljesítse, hogy legkisebb igazságtalanságot rajtok el ne kövessen; mert a gondolkodni nem tudó nép a nálánál nagyobb tekintetűek példáját szokta követni. Akik igazságtalanul bánnak alattvalójikkal, abból reménylett haszon helyett kipótolhatatlan károkat tesznek és vallanak; mert azon kívül, hogy azok előtt tekinteteket elvesztik, bizonyosan vissza fogják adni a kölcsönt, mikor módját ejthetik. Ha jobbágyaidat a szükségtől meg akarod menteni, ne csak azt tedd kötelességévé gondviselőidnek, hogy a néked tartozó munkát megtétessék, hanem azt is, hogy a nép a maga munkáját, annak idejében rendesen elvégezze, földjeit jó állapotban tartsa és azoknak minden munkáját az ő idejében megtegye; azoknak kövérítését amennyire tőlük telik, munkálódja. Oly kicsiny mértékben van hazámban még a pallérozódás a földmívelő nép nagy részére nézve, hogy ezeknek gondolkodások, még a test fenntartására való szükségek megszerzésére sem elégséges; ez a fő oka az ő erkölcstelenségeknek és szegénységeknek; számosan lehet találni közöttök olyanokat, akik földjeik és szöllőhegyeik ügyes mívelését teljességgel nem értik; lelkek nem lévén elég a tapasztalásból szerzett esméretek megfogására, folyvást követik még az unokák is nagyatyjok hibájit; mind gazdaságbeli, mind erkölcsi tekintetben;

sokan találkoznak közöttök olyanok, akik igavonó marháiknak, amelyek segítségével szerzik élelmeket, gondját viselni nem tudják, egész életekben sem tanulják meg azt, hogy mennyi számú igavonó marhának mennyi eleség kívántatik; következésképen nem igyekeznek egész erővel annak bészerzésén, ha pedig bészerzették, annak megtakarításán. Sokan több számú igavonó marhákat tartanak, mint amennyinek munkát adhatnak és hasznát vehetik; következésképen nem azok segítenek ő rajtok, hanem ők kénytelenek azokért dolgozni. Olyan ügyetlen nagy része, hogy hideg vérrel megeteti vetéseit abból a tekintetből, hogy marháját egyszer jól tartsa; nem gondolja meg azt, hogy maga, vagy felebarátja egész esztendőre kenyér nélkül marad. Sok ilyen és ehhez hasonló dolgokat követnek el, a mely által magoknak nyomorúságot szereznek.

Erkölcsi tekintetben is rettenetes kárai vagynak a pallérozatlanságnak, mert az olyan pallérozatlan ember, a kinek ítélő tehetsége nincsen kifejtődve, csak a mások példája szerint cselekszik mindent, hogy inkább követi a rossz, mint a jó példát; bizonyságok erre azon sok rendetlenségek, melyeket a köz nép elkövet és azon számos gonosztévők, a kiknek a törvényszékek alig tudnak kenyeret és szállást adni.

Ezen gonoszok eltávoztatására legjobb eszköz a köz nép nevelése, a melyre eddig illendő

figyelem nem volt, mert kedves nemzetünknek ezen földön lett megtelepedésétől fogva csaknem szűntelen kellett a körülötte lévő nemzetek erőszakoskodásával, vagy politikájával küzködni; annyira, hogy minden belső intézeteinek jó elrendelésére még időt nem szerezhetett. De hála a Teremtőnek, nemzetemnek nem csak minden jókkal bővölködő gazdag lakó földet, hanem erős egészséges test alkotásán kívül még olyan ép lelket is adott, mely minden szépnek, jónak elfogadására alkalmatos; csak útba igazítás kell. Vagynak ugyan minden helységekben oskolák, de ha megnézzük figyelmetesen, meglátjuk, hogy ezek nincsenek úgy elrendelve, hogy a köznép nevelésének megfeleljenek. Az ezekben lévő tanítók közül sokan olyan emberek, a kik ezen kötelességre teljességgel nincsenek elkészülve és csak azért lettek oskolamesterekké, hogy élődhessenek; a rájok felvigyázók is, ha tanítványaik egynéhány imádságokat tudnak, vagy a vallásbeli ceremóniákat ész nélkül el tudják gagyogni, már azt elégnek tartják a köznép nevelésére, rendszerint a falusi tanítóknak kevés tekintetek van a nép előtt, minthogy ők is fizetnek nékik valamit, úgy nézik őket, mintha náluk alább valók volnának; sőt fájdalom, valósággal úgy is van a dolog, hogy ezeknek nagy része igen kevéssel elébb való azoknál, a kiket nevelni akarna; mert fizetések és tekintetek kevés lévén, ezen hivatalra igen sokszor vesznek fel, minthogy mást nem kapnak, olyan embereket,

a kik teljességgel alkalmatlanok. A nemzet kötelessége volna gyermekei neveléséről gondoskodni, de míg az a boldog idő eljönne, hogy ezen kötelességét teljesíthesse, addig, kedves barátném, te gondoskodj azoknak neveléséről, a kiket a Teremtő te rád bízott. Azon helységekben, melyek birtokodban vagynak, szerezz jó erkölcsű, tiszta gondolkodású és a tanításra alkalmatos oskolamestereket, azoknak rendelj illendő fizetést, de úgy, hogy a nép abban semmit sem segítsen. Azon vallásbeli gyakorlásokon kívül, a melyeket tanítani szükséges és szoktak, taníttass nékik a legszükségesebb számvetésen és íráson kívül mind a két nemből valóknak a tudományokból annyit, a mely által elméjek annyira megvilágosodik, hogy a körülöttök lévő dolgokról ítéletet tehessenek; tanítsd nékik magok, házoknépe, felebarátjaik, földesuraik és fejedelmek eránt való kötelességeiket (de magyar nyelven, mert a földmívelő nép semmivel se töltheti haszontalanabbúl idejét, mintha idegen nyelveket tanúl). A tanítókra szorgalmatosan felvigyázz, hogy ne csak ész nélkül, hanem értelemmel tanítsanak; kötelességek teljesítését annak gyümölcséből, nem a tanítók hízelkedéséből ítéld meg. A mely tanító kötelességét nem vinné, mint kártékony embert, hivatalától foszd meg; mert a mostani időben sok emberek olyan hívatalokat vállalnak fel, a melyeknek folytatására alkalmatlanok, vagy restek. Ez minden állapotban felette veszedelmes, de a tanítók, ha híva-

talaikra alkalmatlanok, vagy restek, kártékonnyabbak a ragadozóknál, mert azok csak földi vagyonjaiktól fosztják meg az embereket, de ezek lelki tehetségeik kifejlését akadályoztatván, emberré lételektől. Úgy rendeld a helységbeli oskolákat, hogy a gyermekek tanulásokat hét esztendős koroktól tizenkettőig elvégezzék. A gondolkodni nem tudó emberek csak a jelenvaló hasznot nézik ebből a tekintetből, ha rájok hagyják gyermekeiket, az oskolába nem járatják, de ezt ő rájok nem kell bizni; ha rá beszélni nem lehet őket, kínszeríteni kell, hogy azokban az esztendőkben, a melyekben kötelességek, gyermekeiket az oskolába küldjék, még pedig olyan pontosan, hogy egy napi elmaradásról is számoljanak. Annyiban lehet nékik kedvezni, hogy az oskola szűnések a három nyári hónapokra essenek, hogy akkor az arra való gyermekek szüléiken valamit segíthessenek és egyszersmind rendeltetések foglalatosságaiba belé szokjanak. Rendszerént a papokra vagyon bízva az oskolák elrendelése és az azokra való felvigyázás; ez igen jó és szent kötelesség, úgy is látszik, mintha a papok kötelessége volna; de ezen kötelességek teljesítésére ebben a tekintetben sincs teljes hatalmok, mert ők a rábeszélésnél, javaslásnál egyebet nem tehetnek; azzal a móddal pedig a bárdolatlan embereken keveset lehet venni; parancsolni kell tehát ebbeli kötelességek teljesítését a népnek, ezt pedig nem a papok, hanem az

egészre nézve a nemzet, részenként pedig a földes uraságok vihetik végbe.

De ne állapodj meg abban, hogy csak a theóriáját tanulják meg a jónak, hanem rendelj arra felvigyázót, hogy annak cselekvésébe bele szokjanak, mind erkölcsi, mind gazdaságbeli tekintetben; de olyan felvigyázót, aki kötelességét ne csak felvállalja, hanem teljesítse is; mert a mostani időben, amint feljebb is mondám, nagyon szokássá vált, hogy az emberek olyan hívatalokat vállalnak fel, a melynek folytatására vagy restek, vagy nincsenek elkészülve és csak azt tartják kötelességeknek, hogy titulusaikkal büszkélkedjenek és abból való jövedelmeiket elköltsék. Mind a nép, mind a gyermekek közül azokat, a kik magokat jól viselik, a többi felett való tekintettel jutalmaztasd meg. A helységekben lévő hívatalokat ne a nagyobb gazdáknak, vagy hízelkedőbbeknek, hanem a jobb erkölcsűeknek és okosabbaknak osztogattasd. Ebből az a nagy haszon következik, hogy birtokodban lévő helységekben jobb rend lészen és a nép is látván, milyen emberek becsültetnek, ő is azokhoz hasonló igyekszik lenni. A kik rendetlenek, egy tetteket se hagyj büntetés nélkül, mert csak a szoros fenyíték tartja fel a rendet a pallérozatlan emberek között. Ne kövesd azt a rossz szokást, a mely kezd uralkodni, hogy a vétkeseket egy vagy más tekintetből érdemek szerint nem büntetik meg, mert ez által az előljárók mind a jók, mind a gonoszok előtt tekinteteket el-

vesztik és a gonoszok néki bátorodván, a vétkesekből gonosztévők lesznek. Nagy virtus a szenvedők eránt való könyörületesség; de a büntetésre méltók eránt gyakorolva kártékony gyáva gyengeséggé válik.

Az alamizsnálkodás is gyönyörű virtus, de egy nagyocska jószággal bíró uraságnak vagy asszonyságnak nem elég, hogy alattvalóji között a szegényeknek csak jelenvaló szükségeit pótolja ki, hanem azon kell igyekezni, hogy egy ép és egészséges ember is alamizsnára ne szoruljon; ezt pedig végbe lehet vinni az én ítéletem szerint ilyen formán, hogy rendelj a nép közül egy okos és jó szívű embert minden helységben, a ki a nép foglalatosságaira vigyázzon, hogy azok földjeiket, szőlő-hegyeiket, veteményes-kertjeiket nem cifrán, csak magyaros egyszerűséggel, de jól és annak idejében munkálódják és a mennyire tőlök telik, kövérítsék; fejős és vonó marhájiknak elég takarmányt szerezzenek és azoknak gondját viseljék. Nem csak arra kell vigyázni, hogy az uraságnak tartozó munkájikat kelletlen és nagyjából elvégezzék, hanem olyan embereket rendelj az uraság dolgában foglalatoskodó jobbágyok mellé felvigyázóknak, a kik ne csak a napot töltessék el velek, hanem magok is a dologhoz értvén, szorgalmatosan dolgoztassanak és jó munkát tétessenek; ebben azonkívül, hogy a magad gazdasága a jó munka által jobb rendbe lészen s több hasznot ád, még az az igen nagy haszon is lesz, hogy jobbágyaid

megtanulják, hogyan kell rendes munkát tenni és a napot haszonnal eltölteni. Sok helyeken elkövetik az uraságok azon hibákat, hogy az uraság dolgában foglalatoskodó népre való felvigyázókat, vagy hajdukat holmi dologkerülökből teszik, akik a mezei munkát teljességgel nem értvén, semmit rendesen nem tétetnek. Ebből az uraság kárán kívül még az a rossz is következik, hogy a nép az uraság dolgán a rossz munkát megszokván, magának sem fog jobban dolgozni és így egész életében kénytelen lesz nagy része a miatt, hogy a maga kötelességét nem érti, vagy nem szokott hozzá, hogy rendesen dolgozzon, a szükséggel küzködni. Egy heverő embert is jószágaidban meg ne szenvedj, mert a kik munka nélkül akarnak élni, azok nem érdemlik, hogy megszenvedtessenek. A nyomorultakról pedig viselj gondot. Olyan ép és egészséges test alkotással bír nemzetünk, kivált a földmívelő nép, hogy ezer ember közül alig találkozik egy olyan nyomorult, a ki kénytelen volna alamizsnából élni. Találkoznak ugyan közöttök ritkán gyengébb test alkotásúak, vagy olyanok, a kik testi hibájok miatt nem egészen elégségesek a földmívelés minden munkájinak gyakorlására. Az ilyeneket, hogy a társaság terhei ne légyenek, azon gyengébb mesterségekre kell tanittatni, a melyek a nép között kelendők; azokra nézve pedig, a kik olyan gyengék, hogy semmi mesterség rendes folytatására sem alkalmatosak, csinálj egy kicsiny intézetet, a melyben

erejekhez és tehetségekhez képest valamit dolgozhassanak. A teljességgel nyomorultaknak is itt legyen helyek, viseltess rólok gondot, hogy szükséggel ne küzködjenek és koldulásokkal ne légyenek kénytelenek nyomorult életeket fent tartani; ezek olyan kevés számmal lesznek, hogy semmi terhére sem lesz a társaságnak a rólok való gondoskodás. Megvetésre méltó gyengeségeket és vigyázatlanságokat árulják el sok társaságok, a hol a nyomorultak gyámol, a korhelyek pedig munka nélkül sokszor százanként csavarognak és a szükségtől kínszerittetve lopással, csalással, koldulással, vagy más alacsonyságokkal kénytelenek azon nyomorult életeket, a melynek sem a társaság, sem magok semmi hasznát nem vehetik, fent tartani.

Vigyázz, lelkem, hogy abba a mostan uralkodó hibába ne ess, a mely szerint nagyon gyakran megesik, hogy a legidvességesebb rendeléseket teszik, de azoknak végrehajtásáról illendően nem gondoskodnak, az ilyen rendelések nem csak haszontalanok, hanem veszedelmesek is.

Sokan úgy gondolkoznak, mintha a világosodás a köznépre nézve káros volna. — Én is azt hiszem, hogy mélységes és cifra tudományokat nékik tanítani haszontalanság, vagy talán káros is volna, mert ez által a földmívelő nép elvonódnék foglalatosságaitól és olyan kívánságok ébredhetnének fel bennek, melyek bétöltésére elégtelenek. De annyit tanítani ne-

kik, hogy a körűlöttük levő dolgokról ítéletet tehessenek és házi foglalatosságaikat regula szerint tudják elrendelni, Isten, előljáróik, felebarátaik, magok és házoknépe eránt való kötelességeket ne félelemből vagy haszonkeresésből, hanem meggyőződésből cselekedjék, tanítani emberi kötelesség. Úgy gondolkoznak némelyek, hogy a világosodás a köznépre nézve veszedelmes, de ezen állításokkal csak azt bizonyítják meg, hogy az embereket nem esmérik, vagy nem akarnak velek igazságosan bánni, mert a tapasztalás tanítja, hogy mennél szegényebb és tanúlatlanabb valamely nép, annál inkább nincs a vele való bánással megelégedve és így annál hajlandóbb a békétlenségre. De ha szinte úgy volna is, hogy nehezebb volna a világosodott néppel parancsolni, még sem esik meg igen nagy igazságtalanság nélkül világosodását akadályoztatni. Azon nem kell igyekezni, hogy a földmívelő népet foglalatosságaitól elvonjuk, mert kedves hazánkban ez a leghasznosabb foglalatosság és az ebben foglalatoskodó nép nem csak nem felesleg való, hanem ha még sokat szaporodik, ügyes felvigyázás mellett foglalatosságot és tisztességes élelmet találhat, kivált ha idegeneknek nem osztják a kedvezőbb tájokat. Attól őrizkedj kedvesem, hogy az idegeneket a hazafiak felett kedvezőleg ápolgasd jószágaidban, mert ez által a hazafiakat elkeseríted. Az idegenek hazafiságának pedig nem titok, mennyi haszna van és mennyire hálálják meg a nékik való kedves-

kedést. Jószágaidban való haszon vételeket soha idegeneknek ne add, mert illő dolog, hogy a kik a terhet viselik, a hasznot is azok vegyék. Igyekezz hazádat mind geographiai, mind politikai, mind erkölcsi, mind gazdaságbeli tekintetben megesmerni. Egy nagytekintetű osztály vagyon hazámfiai között, kik bizonyos babonás büszkeségből nem társalkodnak elég szabadon hazánk lakosainak nagyobb részével, az ilyen büszkeségnek mind magára, mind az egészre nézve felette nagy kárai vagynak, mert ez által zárja el magától a tapasztalásra való eszközöket, a melyek által juthatna hazája valóságos esmeretére. Igyekezz a mint mondám, a menynyire csak nemünk szokásaival járó babonás illendőség engedi, tapasztalásból szerzett esméreteidet szaporítani; ha hazádat esméred, annak gyermekeivel lehetetlen, hogy igazságosan ne bánj és annak boldogságát bizonyosan fogod és tudod is munkálódni, mert akkor megesméred, hogy ennek boldogságával és becsületével a tied is elválhatatlanul vagyon öszvekötve.

Eredeti elbeszélések.*

Sarolta.

Gazdag jövedelmű jószágokkal bírt Csepeli Szabolcs; s még ezen kívül fényes hivatalokat szerzettek neki érdemei. A törvényszéken igaz-

* Karacsné elbeszélései nemcsak erkölcsi, hanem irodalmi szempontból is értékesek. Tudomá-

ságos bíró volt, mert értette hazánk szent törvényeit és az arany szemeit soha bé nem kötötte. Mikor nyugodalmat engedtek neki hivatalbéli kötelességei, azt az időt rendszerént jószágain, háznépe társaságában szokta tölteni, mert két fiúval áldotta meg az ég szerencsés házasságát. Berényi Etelka volt gyermekeinek anyjok, egy talpig magyar asszonyság, hűséges feleség, nyájas társalkodású és igaz szívű barát, gyermekeinek nemcsak szülő és gondviselő, hanem nevelő anyjok is; olyan gazdasszony, ki nemcsak jó házirendet tudott tartani, hanem szép jövedelmű jószágait is okosan kormányozta. A földön elérhető legnagyobb boldogságban élt Csepeli, mert midőn hivatalbéli kötelességei megszűntek, melyeket ő, mint azokhoz értő becsületes ember, nagy gyönyörűséggel teljesített, színlés nélkül való szívességgel fogadtatott feleségétől, nyájas örömmel futottak eleibe egészséges és virgonc gyermekei, kiket ő édes gyönyörűséggel ingatott térdein. Nem az volt célja Etelkának, hogy gyermekeit idejek előtt holmi apró hijábavalóságokra tanítsa és úgy bámultassa a dologhoz nem értőkkel; nem, ő embereket és hazafiakat

som szerint ő az első nő, aki novellát ír irodalmunkban. Irodalmi tevékenysége nagyjelentőségű azért is, mert ebben a korban íróink még nem érezték eléggé annak a szükségét, hogy a nők sajátos érdeklődési irányát is kielégítsék és ezáltal irodalmi ízlésüket nemzeti irányban fejlesszék.

akart nevelni, távol volt gyermekeitől minden idegen nemzetből való gondviselő. Jó erkölcsű, fiatal és vidám paraszt leánykákat tartott mellettek száraz dajkáknak; ezekre felvigyázóul egy már nem éppen fiatal, de nem is aggott, könnyű természetű asszonyt rendelt arra az esetre, ha maga jelen nem lehet. Mikor arra az időre jutottak gyermekei, hogy tudományos neveléseket el kellett kezdeni, nem egy, nem tudom honnan való szél zsákot, vagy kompliment mestert fogadott melléjek nevelőnek, hanem egy jeles hazafit, kinek magának is jó nevelése lévén, bírt azon tulajdonságokkal, hogy másokat nevelhessen. Nem állván ellent középrendből lett származása, mind Csepelinek, mind feleségének barátságos bizodalmokat teljes mértékben megérdemlette: egy szóval olyan volt a háznál, mintha testvérjek lett volna. Ezen jó szívű embereknek s a hazát esmérő nevelőnek gondviselése alatt szép reménnyel biztatták szülőiket gyermekeik. A meg nem vesztegetett szívű és ép elméjű gyermekekben reménylették, hamar ki fog tetszeni, melyiknek mire lesz fő hajlandósága. Nem voltak olyan büszkék szülőik, hogy csak a katonáskodást és a törvény tanulást tartották volna egy magyar nemeshez illendőnek. Ők a társaságnak hasznos fiakat akarván nevelni, megengedték, hogy gyermekeik tetszések szerint válasszanak magoknak életmódot, olyant, amire magokat alkalmatosoknak érzik. Ebből a tekintetből világi tapasztalásaikat igyekezték szaporítani.

Az oskola szünések idejét rendszerént a hazában való útazással töltötték el, hogy azt megesmérvén, választhassanak magoknak olyan életmódot, amelyet örömmel folytatván, hasznos emberek lehessenek. Fiumében volt mulatások alkalmatosságával, mikor Kálmán, a nagyobbik, mintegy tizenhat esztendős lehetett, megvizsgálván ő azt, hogy hazánknak ezen gazdagodása kútfejére való illő figyelmezése a hazafiaknak, mind a magános emberekre, mind a hazára nézve mennyi hasznokat tehetne, megvizsgálván a maga lelki tehetségeit és testi erejét, elhatározta, hogy a tengeri foglalatosságokra fogja magát adni. Elek, a második fiú, egy útazás alkalmatosságával megbizonyította, hogy ő a bányászság foglalatosságait kedveli leginkább. A gyermekeik boldogságát óhajtó szülék örömmel egyeztek meg azoknak választásán; örültek kivált azon, hogy mind a két fiú olyan állapotra igyekszik, melyre még eddig az olyanforma rendű emberek gyermekei, mint ők, nem fordítottak elég figyelmet.

Csak Elekről lévén célom beszélleni, Kálmánt teljes bizodalommal hagyom a tengeri foglalatosságok körül, melyek szinte olyan tekintetet érdemlenek, mint gazdag jövedelmű bányáink. Eleket szülői a selmeci akadémiába küldötték, ahol ő bámulásra méltó előmenetellel tanult. Tanulását végezvén, szép és munkás hivatallal tiszteltetett meg. Foglalatosságaiban való szorgalmatos eljárása, melyet nem a kenyérkeresés, nem is a titulusra vágyás, hanem a hazafiúi

buzgóság gerjesztett benne, mind elöljárói, mind tiszttársai, mind minden más emberek előtt kedvessé tették.

Selmec táján lakott Iglai Ágnes, egy gazdag fiatal özvegy asszonyság, aki méltán bámult szépségén kívül bő mértékben bírt azon tulajdonságokkal, melyek a fényes társaságokban kedvességet és tiszteletet szereznek: mesterül muzsikált, bámulásraméltó kedvességgel énekelt, a táncban senki sem haladta feljül, születetett nyelvén kívül még mindazokon a nyelveken, melyek egy főrendű dámának szükségesek, értelemmel és kellemetes könnyűséggel beszélt, az udvariság reguláinak megtartása egészen természetté vált benne, a legszebb ízlés szerént öltözködött, pompás asztalt és házirendet tartott, szélesen kiterjedt jószágait tiszteletet érdemlő ügyességgel tudta igazgatni, s bár fényesen élt, mégis jövedelménél többet nem költött. Olyan tekintete volt Ágnesnek, hogy ajánló levél gyanánt szolgált, ha valaki az ő udvarába bejárhatott. Csepeli Elek is a többek között, tette ezen dámánál tiszteletét és tőle megkülönböztetett udvariassággal fogadtatott. Azon idejében volt ekkor Ágnes, mikor a gyermekes félénkséget egy asszonyban a magához való bizodalomból származott bátorság váltja fel. Kellemetesen töltögette Elek a szép és tetszeni kívánó özvegy pompás társaságában idejét, noha ő csendes természetű lévén, képzelődése olyan társat teremtett számára, aki inkább a csendes házi boldogságban, mint a pompás

udvariságban gyönyörködik, aki világos elmével, nyilt szívvel és kellemetes inkább, mint fénylést vadászó nyájassággal bír; mégis meglepettetett Ágnesnek mindenektől bámult kellemeitől. Azt a tiszteletet, mellyel a dáma eránt viseltetett, szerelemnek gondolván, szívével és kezével kínálta meg, mely is örömmel elfogadtatott. Unalom nélkül teltek hivatalbéli foglalatosságaitól üres órái, mindenektől tisztelt hitvese társaságában. Ágnes, hogy férjének annál több örömet szerezhessen, még gyakrabban tartott fényes társaságokat. A közel lévő visnyei fördőben mulató uraságok igen sok kedves órákat köszönhettek ezen úri ház vendégszeretésének. Noha Csepeli sokszor inkább andalgott volna hitvesével a Selmec körül lévő kellemetes tájakon, mint azon fényes társaságokban mulatott; de a tiszta lelkű Csepeli nem lehetett akkor boldog, ha azzal másnak szenvedést okozott. Teljességgel nem akadályoztatta feleségének gyönyörködését a fényes társaságokban, nem tett úgy, mint azok, kik a magok kedvének egész házok népe gyönyörködését feláldozzák; sőt valamikor csak hivatalos dolgai engedték, egész udvariasággal részt vett bennek. De mind e mellett is valami ürességet érzett szívében, melynek okát ő abban kereste, hogy Ágnes gyermekekkel nem ajándékozta meg.

Egykor szolgálatbéli foglalatosságai több napokra elhítták onnan hazúl. Az alatt Ágnest egy a környékben lakó, hajdan hivatalban volt, becsületes úri embernek halálos ágyában fekvő

özvegye kérette magához egynéhány minutai látogatásra. Embertelenségnek tartotta volna Ágnes ilyen környülállásokban lévő akárkinek is kérését megtagadni. A szüntelen való gyönyörűségekhez szokott asszony reszkető lábakkal közelített a véle egy idejű haldoklónak ágyához. Ez öszveszedvén minden erejét, így szólt: „Asszonyom! téged a Teremtő mind a szerencse, mind a természet ajándékival meggazdagított, csupán csak anyai örömet nem engedett érezned. Én egy nyolc esztendős leánygyermeknek anyja vagyok, nemsokára elhagyom ezt az életet, amelyben sok örömet és sok keserűséget kóstoltam; csendes lélekkel megyek által a másik életre, de egy leány gyermeknek árván hagyása nyughatatlanít. Fogadd gondviselésed alá asszonyom ezen árvát.“ Megindulva ekkor Ágnes, egyik karjára a gyermeket vevé, másik kezét a betegnek nyujtván, így szóllott: „Anyja leszek asszonyom a gyermeknek.“ Öröm könnyekbe borult szemekkel nézvén reá a haldoklő, vídám ábrázattal elhagyta az életet.

Most érzette először Ágnes azt a gyönyörűséget, melyet az egymást felváltó mulatságokban sohasem kóstolt. Az a szíves bizodalom eránta, mely a haldokló ábrázatjának minden vonásaiból kitetszett, éreztette vele a másokkal való jótételből származott örömet. Egész anyai érzéssel szorította karjai közé a reá bízott gyermeket, s azzal az édes reménységgel vitte haza felé, hogy az jövendőben neki fogja köszönni

az életben a legnagyobb jót, az igaz úton való neveltetést. Kevés órák mulva haza érkezvén Csepeli, most felejtette el először Ágnes az udvariság kitanúlt pompás reguláit. Ez előtt kevés órákkal benne származott anyai indulattal vette karjára a gyermeket, s lágy érzésbe merülve sietett férje eleibe és szerencséjével dicsekedve mondá: „Nézd kedvesem, távol létedben az erántam való bizodalom egy elhagyatott árvának anyjává tett; légy te neki atyja!“ Olyan szívből származott hangon mondta ezt Ágnes, a milyent tőle még soha senki nem hallott. Édes örömmel fogadta el Csepeli a gyermeket és úgy érzette, hogy szíve hijánosságának egy része bétöltetett. A lélek és szív formálását vállalta ő magára a gyermek nevelése körül. A szíves oktatásokon kívül minden rendű emberek társaságában magával hordozta, hogy azoknak erkölcsi, elmebéli és a közhaszonra való munkálódásokat megesmérvén, megtanulja kötelességeit mind maga, mind felebaráti eránt. Ágnes azokban oktatta, melyek az asszonynak magaviseletét kedvessé teszik, maga tanította az udvariság reguláira, az ő felvigyázása alatt tanulta a rajzolás kezdetét, testi gyakorlásokat, kézimunkát és egy úri ház jó rendben tartása módját.

Nem dicsekedhetett Sarolta egyéb szépséggel, csak amit az egészséges test, a világos elme és a tiszta erkölcs adhatnak; mégis a gondos nevelésnek az a haszna lett, hogy kellemetes

lett szépség nélkül, jó gyávaság nélkül, tanult büszke maga mutogatás nélkül; s szép tulajdonságánál fogva magára vonta az egész környék figyelmét. Alig hagyta el tizenhatodik esztendejét, már többen voltak, kik szíve megnyerése körül fáradoztak. Nyájas és barátságos volt Sarolta és gyönyörködött a társaságokban, mint szoktak mind azok, kiknek szíveket az irígység és előítéletek nem háborgatják, nem kínozzák; de a körűlötte repkedők közül egyikkel sem volt kedve szívét megosztani, mely mindég azt súgta, hogy azok nem bírnak azokkal a tulajdonságokkal, melyekkel az ő gyámatyja; és úgy érzette, hogy ő éppen ilyen ember társaságában lehetne boldog.

Egy fársáng elérkezésével Pestre vitte magával Ágnes, hogy a két város fársángi örömeiben részesítse. Most esett először nehezen neki gyámanyja parancsolatjának engedelmeskedni; úgy tetszett, mintha olyan helyre menne, ahol magát rettenetesen el fogja únni, mert Csepeli odahaza maradt. Csepelinek hasonlóképpen úgy látszott, mintha az egész vidék kietlenné lett volna; hivatalos foglalatosságait most először érzette nagyon terheseknek. Mostani környülállásainak okát nyomozván, megrezzent rajta, hogy Sarolta eltávozása az oka mindennek, s szíve belsejét vizsgálván, észrevette, hogy ott Sarolta bírja a fő helyet. Hitvese eránt való kötelessége most vétekké tette azt a hajlandóságot, aminél szentebb, boldogítóbb nincsen a nap alatt. Meghatározta magá-

ban, hogy ezen vétket lelkéből ki fogja törölni. E munkának végbevitelére segítségül vevé a házasság kötelességeit, Ágnes kellemeit, a maga lelki erejét s mást mindent, amit csak gondolt, hogy általa Sarolta eránt való hajlandóságát lelkéből kiirthatja; de híjába, a sympathia győzött, mert nem a külső kellemhez vonzó tűz foglalta el őtet, hanem a lélek és szív tulajdonságainak tisztelete. Ezt tették most vétekké a házasság szent kötelei; szegény Csepeli ettől akart most megszabadulni; nem tudta, hogy a szép tulajdonságok eránt való tisztelet csak akkor szünhet meg a lélekben, mikor a tisztelt tárgy megszünik bírni azon tulajdonságokkal, melyekért tiszteltetett. Nem törölhetvén ki Sarolta eránt szerelmét lelkéből, erősen feltette magában, hogy hallgatni fog és ha magának egész élete nyugodalmában kerül is, egy szíves és lelkes férfiúval igyekszik öszveházasítani fogadott leányát.

Sarolta a pesti víg fársáng alkalmatosságával alig lehetett magánosan egyébkor, csak az öltöző asztalkánál; nem is töltötte olyan szívesen idejét soha ott, mint most; mert akkor gondolkozhatott szabadon tőle távol lévő gyámatyjáról. A körűlötte tisztelkedő számos jeles ifjak között híjába kereste szegény azt, ki szívében amannak helyét egészen elfoglalhatná. Az egy Gömöry Gyula volt, ki figyelmét mégis meg tudta nyerni. Ez nyájas és kellemetes magaviseletén kívül, — melyet neki jó szíve, becsének esmérése és felebarátja eránt visel-

tető szeretete szerzett — bírt bő tapasztalással, nagy tudománnyal s hazáját illető dolgoknak esméretével. Ezeknél fogva nagy reménységet nyujtott maga felől; egy szóval érdemei között legkisebb volt az, hogy főnemes házból származott.

Pompás nyári mulató házok volt Gömöry szülőinek Sz. Kereszten. Fijaknak több esztendőkig tartott útazása alatt más jószágaikban töltötték a nyarakat; de most Sarolta mind Gyulában, mind a szülőkben oly figyelmet gerjesztett, mely arra határozá őket, hogy a jövő nyarat Sz. Kereszten fogják tölteni.

Elvégeződvén a fársáng, visszament Ágnes nevendékjével együtt Selmecre. Lehet gondolni: milyen szíves indulattal fogadta Csepeli már több hetek olta nem látott kedveseit. Nem győzött Ágnes eléggé dicsekedni: milyen tisztelettel viseltettek Pesten minden rendű uraságok Sarolta eránt. Örömmel hallgatta Csepeli, hogy az ő neveléseknek ilyen szép haszna lett. Az a tisztelet, melyet a leány eránt mutattak mások, olyan volt az ő szívére, mint olaj a tűzre; de nem tett úgy, mint többnyire szoktak a szerelmesek, hogy ha egy tárggyal foglalatoskodnak, mást magok körűl mindent megúnnak. Oly nemes és tiszta tűz égett az ő kebelében, amely minden körűlötte való dolgokat kellemetessé, a legterhesebb munkát is könnyűvé tette. Hitvese szép tulajdonságai és kellemei soha sem állottak kedvesebb színben előtte, mint most; vídám, nyájas és barátságos

volt. Sarolta is érzette azt a gyönyörűséget, amit az egymást értő szívek éreznek, de gyámanyja nyugodalmáért reszketett, s álhatatosan feltette magában, hogy ha gyámatyja meg fogja vallani tüzét, akkor a háztól távozni fog; mert az ő lelke sokkal jobb volt, mint sem valaki nyugodalma feláldozásával boldog lehetett volna. Éltek mindketten azzal a gyönyörűséggel, mellyel a tiszta lelkek élhetnek addig is, míg egymásnak tüzöket meg nem vallották.

Elérkezvén a tavaszi hónapok, Gömöry Gyula is eljött szüléivel Sz. Keresztre. Ágnes és Csepeli engedelmével naponként tette házoknak tiszteletét az ifjú. Csakhamar észrevette Csepeli Gyula gyakori látogatásának célját, de azért nem volt irígy és kedvetlen, mint más szerelmesek szoktak ilyen környűlállásban. Nyájas barátsággal fogadta őtet, s szeretetét eránta nem kevéssé nevelte az a reménység, hogy ezen jeles ifjú társaságában a tőle annyira kedvelt Sarolta boldog fog lenni.

Kevés hetek eltelése után felsőbb rendelésből Gömöry Gyula a Burkus udvarhoz választatott követnek. Mennykő csapás volt ez ő reá nézve, mert észrevette azt a boldogságot Sarolta társaságában, melyet a jó erkölcsű és nevelt asszonyokéban éreznek a szíves és lelkes férjfiak. Ön boldogsága tekintetéből kezével és szívével megkínálja Saroltát. Mindenek között Gömöry volt az, ki eránt Sarolta legszívesebb hajlandósággal és tisztelettel viseltetett Csepeli után. Ha ez nem foglalta volna

M. TUD. AKADÉMIA KÖNYV-TÁRA

el szívében a fő helyet, Gömöry elég lett volna az egész szívet bírni; de minthogy a szívünkkel való bánás hatalmunkban nincs, Sarolta is akármilyen szép formában állította maga eleibe Gömöry érdemeit, csak Csepeli maradt az első helyen. Azon hibás theoria táplálta szegényben a reménységet, hogy majd az oltári egybeköttetés Csepeli helyébe Gömöryt fogja állítani. Elfelejtette, hogy a szíven semmi emberi hatalom nem uralkodhatik. Ilyen reményektől tápláltatva, Gömöry kezét elfogadta. Örült Csepeli a leány választásának azért, hogy ilyen érdemes és nyájas férjjel lévén majd egybeköttetve, reménylette, nem leszen szerencsétlen; Ágnes pedig azért, hogy majd oly fényes udvarnál lévő követnében fogják bámulni az ő nevendékjét és a külföld hajlandó lesz kigyógyulni azon tévelygéséből, mintha nemzetünk leányai nem is volnának alkalmatosok a nevelésre.

Elérkezett a mennyegzőre rendeltetett nap. Mind a két háznál fényes készületek tétettek. Ágnes pompás menyasszonyruhát készíttetett nevendékjének. Reggel jókor felkölt Sarolta. Felöltözködése után a szolgálatjára rendelt leányokat kiküldvén szobájából, térden állva imádkozott, hogy adjon az ég neki erőt házassági szent kötelességeinek teljesítésekre. Csepeli is sok szívküzködés után elég erősnek képzelte magát a Saroltával, mint menyasszonnyal való találkozásra. Hozzá ment szobájába, s a leányt térdepelve, könnyeiben elázva, egészen elhala-

ványodva találta. Sarolta, gyámatyjának jövetelét észre vévén, felállott és reszkető hangon tette reggeli köszöntését. Ekkor Csepeli, elfelejtvén szent fogadását, karjai közé szorította, s sűrű csókjai közt így szóllott: „Felejtsd el Saroltám a miattad szenvedő Csepelit és igyekezz férjed szívét megérdemelni.“ A mire Sarolta így felelt: „Könyörögj atyám, adjon az ég erőt férjem eránt kötelességem teljesítésére és ne hagyjon te erántad egyéb hajlandóságot lelkemben a barátságnál és gyermeki tiszteletnél.“ Ekkor félholtan rogyott Csepeli karjára. Sok munkába került ennek, míg ismét életre hozhatta. Alig tért magához, midőn láb csoszogás serkentette fel mind a kettőt andalgásokból. Egy szobalány jött, s jelentette, hogy már Ágnes felöltözködött.

Sarolta, amennyire lehetett, rendbeszedvén magát, ment Ágnes szobájába. Ábrázatján lévő változását állapotja változásától való félelemnek tartván ez, így szóllott édesdeden hozzá: „Ne aggódj, édes gyermekem; az mindennapi szokás, hogy a leányok férjhez menjenek. Sokan vagynak, kik írigylik a te szerencsédet; noha kevesen, kik megérdemlik. Nézd édes gyermekem, ezen menyasszonyi koszorúdban lévő virágokat tulajdon kezemmel készítettem; ezek a drága kövek közötte első férjemmel való menyasszonyi koszorúmban voltak. A koszorút magam teszem fejedre, s azt a drága fátyolt, melyet Gömöry édes anyja ajándékozott, a koszorún feljűl fogom teríteni. Kevés meny-

asszony öltözött mostanában ily drágán és csinosan, mint te.“ Őszveroncsolt szívvel esett most térdre Sarolta, mondván: „Köszönöm anyám szívességedet; érdemetlen vagyok reá.“ Ágnes már szinte fejére tette a koszorút az előtte térdeplő leánynak, mikor hirtelen nyílik az ajtó. Egy nemes ifjú bejővén, így szólt: „Megengedjenek Nagyságtok, hogy bejelentés nélkül elég vakmerő vagyok bejönni; de Gömöry barátom az éjtszaka megbetegedett, s magát nagyon rosszúl érezvén, egész bizodalommal kéri a kisasszonynak minél előbbi látogatását.“

Sarolta ment minden késedelem nélkül jegyesének ágyához, kit igen betegen talált. Mindent véghez vittek, amit emberi erő tehetett. Sarolta és Gömöry édesanyja ápolgatták betegágyában; mikor Gömöry nyugodott, Sarolta földre borúlva kérte az eget jegyese életének megtartásáért. Úgy is látszott, mintha a szíves ápolgatásnak és könyörgésnek haszna lenne; de hijába: a nyavalya győzedelmeskedett és Gömöry negyvennyolc óra elforgása alatt Sarolta karjai között elhagyta az életet.

Rettenetes csapás volt ez Saroltára nézve. Ő Gömöryben szabadítóját reménylette, s most egyszerre megfosztatott tőle. Szinte a békételenségig kesergett. Ágnes mindent elővett vígasztalására. Csepeli vele együtt kesergett. Nehány nap mulva nyugodtabbnak mutatta magát, s így szólt Ágneshez: Kedves Anyám! Gömöry sírjába temettetett nyugodalmam. En-

gedd meg, mehessek el házadtól és a klastrom szent foglalatosságai között próbáljak magamnak vigasztalást és nyugodalmat szerezni. Véletlen kinyilatkoztatás volt ez Ágnes előtt; mindent elővett, hogy a klastromba menetelről lebeszélje; de a leány csak feltétele mellett állott. Egész lelkét általjárta Csepelinek Sarolta ezen feltétele; borzadva kérdi okát, melyre a leány így felel: „Atyám! tovább vétek nélkül házadnál nem lehetek, hozzám vonzó hajlandóságod kijelentése után. Szent előttem a házasság kötele. Gyámanyám eránt szentebbnek tartom kötelességemet a magaménál. Házadat mulhatatlanul el kell hagynom. Hová mehetnék bátorságosabb helyre, mint a klastrom szent falai közé? Csak ott reményelhetem, hogy kiirthatom szívemből azt a tüzet, melyet a környülállás vétekké tett.“ Mit tudott tenni Csepeli? nem ellenkezhetett a leány eltávozásában. Tiz esztendős korától fogva Sarolta maga volt gondviselője szüléiről maradt jövedelmének és már abból meglehetős summát gyüjtött, melyet és szükségesebb asszonyi öltözeteit összveszedvén, fájdalmával alig bíró szívvel elhagyá a házat. Hiába tudakozták: hová és melyik klastromba szándékozik? csak azt felelte: hogy ha legkisebb szüksége lesz is az életben valamire, akkor nékik fog könyörögni; a meddig pedig hollétét tudtokra nem adja, bizonyosok lehetnek benne, hogy sorsán meg vagyon nyugodva. Vagy két napig tartott utazása után, a vele küldött cselédek híre nélkül eltávozott, maga után

hagyván ezen kis cédulát: „Kedves Anyám! Semmi veszedelem sem történt rajtam; én nem vagyok szerencsétlen, hála Istennek, nem vagyok; mert erős lélekkel áldott meg a Teremtő.“

Ezen szavakat Ágnes csak félig értette, de Csepeli egészen. Maga is vigasztalás nélkül szükölködött, a szenvedő férj mégis szívesen vigasztalta feleségét. Minden alkalmatosságot kikeresett, ami által reménylette, hogy Ágnes figyelmét más tárgyra fogja fordítani. Nem úgy tett Csepeli, mint rendszerint mások, hogy ha valamely kedves dolgot elvesztenek, a többit is, melyek körülöttük vagynak, eltaszítják magoktól. Ő tudta azt, hogy csak egyszer él e világon és ha ezt az egy életet nyögéssel tölti el, akkor hijába született. Mindennap szentelt könnyeket Sarolta emlékezetének, de Ágnes előtt magát mindég nyugodtnak mutatta. Ágnes tekintete előtte Sarolta elvesztése miatt semmit sem kisebbedett, sőt, hogy annak nem létét, kinek eltávozását maga okozta, valamenynyire kipótolja, még nyájasabb volt hitvese körül.

Sarolta egy Ánglus apácák klastromába ment és minthogy nem üres kézzel ment, örömest befogadtatott. Itt a csendes magánosságban, a szent foglalatosságok között azon munkálódott, hogy Csepelit lelkéből kiírthassa; de minél távolabb volt az tőle, annál inkább nevekedett szerelme eránta. Ön nyugodalma megszerzése végett azzal a reménységgel, hogy majd a szent esküvés, mellyel minden világi dolgokról le fog

mondani, kiírtja lelkéből azt az indulatot, melyet gyámanyja eránt való kötelessége vétekké tett, meghatározta magát, hogy a rendbe fog állani.

Elérkezett a béavatás napja, melyet nyughatatlan éjtszaka előzött meg; szüntelen szívével küzködött, de csak Csepeli maradt az első helyen. A szokás szerént reggel csinosan felöltözködött és attól a reménységtől élesztve lépegetett az oltár felé, hogy majd a szent esküvés és a rend törvényének tisztelete minden világi dolgok eránt való részvételt ki fognak lelkéből törölni. A templomban körülállották a rend asszonyai, a ceremóniamesterné egyik kezével tartotta a szentelt fátyolt, másikkal általadta néki a rozmarinnal koszorúzott esküvés formáját. Sarolta ezt általolvasván, reszkető lábakkal közelített a nagy oltár felé, hogy az ott álló püspöknek esküvését letegye. Ekkor eleibe tűnt Csepeli képe; az esküvés formáját kezéből kiejtvén, lerogyott s ezt rebegte a püspökhöz: „Atyám! bocsáss meg, még nem vagyok erős az esküvést letenni.“ A ceremónia félbe szakadt; a megilletődött szent Atya a leányra nézve kímélést és gondviselést parancsolt. Sarolta szobájába vitetvén, kezdette fontolgatni, hogy mit akart cselekedni. Körül nézvén a rend foglalatosságait, úgy tapasztalta, hogy azok az ő lelkének elég munkát nem adhatnak. Azon apró és a társaság javára semmit nem használó kézimunkákkal foglalatoskodva tölteni el

életét, melyekben többnyire a rend csinosabb leányai szokták, véteknek tartotta rendeltetése ellen; neki olyan foglalatosság kellett, amely ne csak a kezeket, hanem a lelket is munkában tartsa. Ilyen gondolatok között, vagyonának egy részét a rendnek ajándékozván, a klastromtól búcsút vett.

Sarolta klastromból való kijövetele után három esztendővel, mintegy két hétig tartott terhes betegségben, Ágnes megholt. Hitvesének szomorúsága enyhülvén, mind maga, mind Sarolta boldogságát óhajtva, őtet minden klastromokban kerestette a hazában, de senki legkisebbet sem tudott róla mondani. Ki is kívánhatná a szent dolgokkal foglalatoskodóktól, hogy több esztendők mulva is emlékezzenek egy szenvedő felebarátjokra?

Ágnestől és Saroltától lett megfosztatása Csepelinek mind testi, mind lelki erejét gyengíteni kezdette. Hogy magát aggodalmaitól leverettetni ne engedje, utazni indult és Európának több tartományait bejárván, Rómába is elutazott. Ott egyéb nevezetességek között a régi és új mesterek szép műveit nézegette meg, a többek közt elment oda is, hol az ifjabb művészek remekműveit szokták nézésre kitenni. Csepeli figyelmét leginkább magára vonta egy magyar históriabéli nagy kép, amely az idegen fortély miatt Lengyelországba bujdosott Árpád familiájabéli Béla hercegnek históriájából azon történetet ábrázolta, mikor a bujdosó, Pomerániát a len-

gyel fejedelem, Miciszláv, számára elfoglalván, Miciszláv előtt győzedelmesen megjelent, ki az üldöztetettben az érdemet megesmérvén, nagy tisztelettel és részvétellel fogadja. Egy az akkori szokás szerint pompásan készült sátor alatt áll Miciszláv, mellette a leánya, Richeza, pompásan öltözve, ábrázatjáról a fátyol fel vagyon hajtva, a fátyolon által gyönyörűen látszik fején rózsakoszorúja. Egész tisztelettel és nyájasan nyujtja ez Bélának a vitézi koszorút, Miciszláv pedig leányát Bélával egy rózsakoszorú által öszveköti. Jobb felől állanak azon magyar és lengyel vitézek, kik Bélának győzedelmében társai voltak; bal felől pedig a meggyőzettetett Pomerániából hozott kezesek. A kép oly szépen volt elkészítve, hogy az Olaszországban készült remekek közé méltán oda illett: Bélának különben nyilt ábrázatján látszott az a komolyság, melyet okozott annak meggondolása, hogy ő a magyar koronának törvényes örökösei közül lévén, kéntelen az idegenek mesterkedése miatt másutt keresni menedéket; Richeza ábrázatja azon nyájasságot s méltóságot mutatá, melyből kitetszett, hogy ő érdemes egy oly nagylelkű fejedelem hitvesévé lenni, mint Béla és olyan gyermekeknek anyjává, mint Geiza és Sz. László. A nézők közül sokan gyönyörködtek a remek képekben: sokan bámulták, többen kritizálták, mint szokás, anélkül, hogy tudnának hozzá. Csepeli inkább csudálkozott azon, hogy Béla ábrázatjában egészen az ő képének

vonásai látszottak. Szorgalmatosan tudakozódott: ki munkája a kép? de nem abból a tekintetből, mint sokan, kik amihez nem értenek, abból ítélik meg az érdemét, hogy ki munkája. Egy az ottlévők közül annyit tudott, hogy egy Széplaky Károly nevezetű idegen művészé. Egész barátsággal kérte ezt Csepeli: vezetné el azon ifjú művészhez. — Milyen öröm lepte meg Csepelit, mikor az ifjú Széplakyban kedves Saroltáját találta fel, képzelheti az érzékeny lélek. Az első örvendezések között Sarolta el is felejtette, hogy Ágnes férjével találkozott véletlen, csak Csepeli látásának örült. Édes andalodásából felserkenvén, reszketve kérdé gyámanyjának hogylétét s Csepeli könnyezve felelt, hogy már két esztendőtől fogva a sír fedi. Sarolta a háládatosság könnyeit szentelte gyámanyja emlékezetének. Környülállásait, a klastromból lett kijövetelétől fogva, így beszélé el: „Emlékezhetsz reá, kedves Atyám! hogy házadnál a festés tudományát annyira vittem, amennyire csak hazánkban lehetett. A klastromi foglalatosságok kevesek lévén lelkemnek, azt tettem fel, hogy magamat ebben tökéletesítsem. Ezen célból férjfi ruhába öltözködvén, Olaszországba utaztam. Több remekek szorgalmatos szemlélése és szíves munkálódásom által ennyire tökéletesítettem magamat, mint látod. A mások ítéletétől való félelmemet, megvallom, nem kis munkába került meggyőznöm; de szívem ártatlansága ezt is eloszlatta s amaz erős lélek, mellyel házadat elhagy-

hattam, feljül emelt minden előítéletek félelmén. Keservesen esett hazámtól s házadtól távol lennem; de, hozzám vonzó hajlandóságod miatt, gyámanyámnak csak egy könnyét is el nem viselhettem volna. — Kevés napok eltelése után az oltár előtt hagyatott jóvá Csepelinek és Saroltának hajlandóságok egymás eránt.

Gácsy Ida.

Elbízván magát Gácsy Fülöp abban, hogy fényes tettekkel ékeskedett és néki szép jövedelmű jószágokat hagyott ősei érdemeiért tekintetben tartatott, elmellőzte önformálását. Szép mértékben volt Gácsyban a nagyravágyás, mely jól igazítva a legszebb tettekre szolgál ösztönül; de az ő képzelődése nem lévén igaz útban, vágyai szerencsés helyheztetéséhez illő nagy tettek helyett praetensiókra és kicsapongásokra fajúltak el. Ő nem volt elég semmi figyelemre méltót tenni, de mégis megkívánta, hogy szerencséjénél fogva tiszteltessék. Nem bírván Gácsy a mostani idő kultúrájával, a szükségből származott régi szokásokhoz való ragaszkodással igyekezett fényleni. A szüntelen való dorbézolást régi vendégszeretet képében gyakorlotta. A vadak zaklatását, melyet ősei a régi környülállásokhoz képest talán szükségből, vagy magok oltalmazása végett követtek, nemzeti bélyegnek tartván, magához hasonló míveltséggel bíró barátinak társaságában rangjához legillendőbb foglalatosságnak tartá.

Éppen olyan gondatlan volt ő kiadásai felszámolásában, mint jószágai elrendelésében. E vigyázatlansága következése lett az, hogy hitelezői tovább bátorságban nem látván néki kölcsönzött pénzeiket, annak kifizetését sürgették. Gácsy megbántatottnak tartotta magát ezáltal, s a törvényre igazította a nyughatatlanokat. Hijában kérte hitvese, hogy inkább költségeinek mérséklésével igyekezzék hitelezőinek eránta való bizodalmát megszerezni, mint a törvénykezés által sorsát nehezíteni; de Gácsy nem hallgatva a szíves kérésre, nem az igazságra, az okosságra, megmaradt régi életmódja mellett, mert ő a makacsságot férjfiúi állhatatosságnak tartotta, mely által magát a legkedvetlenebb környülállások közé helyhezteté. Ő elég vakmerő volt azt hinni, hogy fényes sorsa eránt való kedvezés győzedelmeskedni fog az igazságon, de megcsalattatott hiú reményében, mert a törvény rendelése szerént jószágai olyan hosszas zár alá tétettek, mely alól való felszabadulás reményével csak hosszan nyúlt életében biztathatá magát.

Gácsy ezen igen megindúlt, igazságtalannak tartá, hogy a törvény néki nem kedvezett, de azért teljességgel nem igyekezett alábbhagyni életmódjában, hanem egész gazdai hatalommal akart nyúlni hitvesének szüléiről maradott jószágaihoz. Akkor hitvese szelíden, de mégis önérzéssel eleibe adta Gácsynak, hogy néki jószágainak gondviselését az ősei eránt való tisztelet, maga és gyermekei eránt való kötelesség

parancsolják. Nyájasan eleibe adta férjének, hogy a jószág annyi, melyből vigyázva és kémélve tisztességesen élhetnek, de annyi nincs, hogy belőle fényeskedhessenek. Kérte férjét, hogy egy kevéssé vonják meg magokat és a hiú gyönyörködés helyett válasszák a munkásságot. Szinte hajlandó volt Gácsy hitvese kérését teljesíteni, midőn eddig nála sok lármás napokat eltöltött baráti gúnyolva kicsúfolták, hogy egy asszony tanácsa után akarja felvett életmódját változtatni. Gácsy hajolván színes baráti tanácsára, magához vette drágább portékáit, elébb hitvesét sok méltatlanságokkal illetvén, házát s gyermekeit elhagyá. Fájt hitvesének, hogy nem lehete szerencsés férjét jobb útra vezetni, de ő mégsem volt gyenge annak kedvéért a veszedelmes útra tévelyedni. Ő gyermekei társaságában foglalatoskodott jószágai elrendelgetésével.

Gácsy egyik rendetlenségből a másikba esett. Csakhamar mindenéből kifogyván, barátitól nem csak elhagyattatott, hanem azok által ki is gúnyoltatott. Hitvese szemmel tartotta a tévelygőt, mikor látta, hogy már el vagyon hagyatva, ment egy unoka bátyjának társaságában, ki férje előtt nem kis tekintetben volt, gyermekeinek atyját a nyomorúságból kiszabadítani, de már akkor késő volt, mert Gácsy lelkének nem volt annyi ereje, hogy a kisebb fényben való lételt eltűrhesse, egy lövés által akarta magát az élettől megszabadítani, de a lövést elhibázván nem holt meg, csak terhesen

megsebesedett. A legszívesebb gondoskodással ápolgatván hitvese, az életre ugyan visszahozatott, de elméjének jelenvalóságát örökre elveszté.

Keseredve vitte haza hitvese olyan nyomorulttá lett férjét, aki önszemélyiről való gondoskodásra is elégtelenné lett. Elszánta magát önnön felvigyázása mellett gondját viseltetni a nyomorultnak, hogy gyermekei atyjok nyomorúságának és az ő könnyeinek mindennapi tanui lévén, azon édes örömöktől meg ne fosztassanak, melyeket a szép gyermeki idő ád. Tizenkét esztendős fiát, ügyes nevelő gondviselése alatt az oskolába küldé; hat esztendős leánykáját pedig Tataynénak, egy távolról való nénjének gondviselésére bizá, kinek leánygyermeke nem volt.

Tatayné mezei jószágában lakott; néki fényes neveltetése lévén, Gácsy Idát mindazokban gyakorlotta, mely esméretekkel maga bírt. A magas elme, a tiszta lélek a test rendkívül való szépségével egyesülve voltak Idában. Távol volt Idától minden idegen nevelő, a városi fénynek ő csak hirét hallotta, de azt soha sem látta. Esztendeivel együtt nevekedtek kellemei; az ő egyszerű, de mégis udvari magaviseletével, mindenek előtt figyelmet szerzett. Ő eránta anyai szeretettel viseltetett Tatayné; mindent elkövetett Ida körül, ami tőle kitelt, hogy azon figyelmet, melyet szépségével és módosságával maga eránt szerezni fog, belső míveltségével tiszteletre és szeretetre gerjessze.

Tataynénak nem volt több gyermeke, csak egy fia, Albert. A Tatay familia több századokon keresztül virágzó állapotban volt; fényes tettekkel ékeskedett, magas hivatalokat viselt férjfiakkal dicsekedhetett, de Tatay, Albertnek nagyatyja, minden tekinteteket félretéve, egyedül az igazsághoz ragaszkodván, maga ellen hatalmas ellenségeket szerzett, kik fondorkodásokkal annyira vitték a dolgot, hogy békételenséggel vádoltatván, annyiban került néki ártatlansága megbizonyítása, hogy a miatt szép s gazdag jövedelmű jószágainak nagy része elmerült. Atyjához illő szép tehetséggel biró fia minden érdemei mellett sem mehetett arra, hogy familiájának régi fényét visszaszerezze; mert akik atyjának szerencsétlenségét okozták, esmérvén atyjának magas lelkével biró fiát, minden módon akadályoztatták előmenetelét, attól félvén, hogy ennek érdemei mellett az ő gyengeségeik ismét ki fognak tünni és ennek igazságszeretete által az ő spekulációjok akadályoztattatni fog. Így kénytelen volt Tatay minden fény nélkül csupán házanépének és jobbágyainak boldogítására élni.

Egyetlenegy fiát azzal a reménnyel nevelte, hogy ha abban fogna is elenyészni nemzetségének neve, fényben enyésszen el. Ebből a tekintetből úgy igyekezett Albertet nevelni, hogy inkább belső, mint világi hivatalra készüljön, azt reménylvén, hogy Albert szép lelkierejénél fogva fel fog e pályán arra a helyre emelkedni, amelyet érdemel. Albert megkülönböztette ma-

gát külső és belső míveltsége által tanuló társai között. Mikor az Egyházi hivatalra való készülést választotta, úgy nézték őtet tanítói több tanuló társai között, mint akivel ők egykor büszkélkedni fognak. Nem sajnállottak szülei áldozatokat tenni, csak hogy fiokat elkészíthessék azon fényes hivatalok viselésére, melyeket néki szép tulajdonai ezen a pályán igértek.

Már huszonharmadik esztendejét tölté bé Albert, ki több esztendőktől fogva nem volt atyja házánál, mert tanulásának egy részét Bécsben végezé, három esztendőt pedig Olaszországban és más tartományokban való utazásban töltött, meggazdagodva sok szép esmeretekkel. Elvégezvén tanulását, szülei házánál igyekezett azon egy esztendőnek nagyobb részét tölteni, melynek bételésével szent hivatalába léphet. Örültek szülői szép reményeket igérő fiaknak.

Kedvtelve töltötte Albert idejét, születésének s gyermekségének helyén, szülei gyengéd kedveskedései között. Az ő lelke még eddig csak magas vágyai teljesíthetésére való készülettel foglalatoskodott. Tele töltötte szivét az a remény, hogy nemzetségének önvétke nélkül elenyészett fénye ő benne ismét ki fog derülni.

Ida tizenötödik esztendejét töltögeté ekkor. Albert mindazon szépségeket látta az élő Idában, melyeket Olaszországban a remek képeken bámult. Ida keblében szunnyadozva látta mind azon nyájas és magas tehetségeket, me-

lyekről olvasott. Ha nem bírt ezek közül valamelyikkel Ida, Albert képzelődése megajándékozá őtet azzal. Egyszóval: Albert meglepetett Ida által s ingadozni kezdett hivatalának választásában, mely néki nagy fényt ígére, de keble boldogításával nem biztathatá. Ida nyájasan ragaszkodott Alberthez; ő benne egy oly tökéletes ifjút bámult, melyről még néki ideája sem volt. Még ki nem fejtődzött érzelmei mintegy sűrű fátyollal fedve sejdíttették vele azt a boldogságot, melyet viszontérzés igére; de ő azt tudván, hogy Albert az oltár számára vagyon szánva, nem mert, nem akart keblében vágyakat táplálgatni. Minél közelebb jött Albert hivatala felvételének ideje, Albert annál inkább ingadozott. Szíve boldogságot óhajtott, büszke lelke fényes állapotot és azt a dicsőséget, hogy az ő több századokig virágzott nemzetségéről, ha azt végezte a sors, hogy elenyésszen, inkább fényben enyésszen el ő általa, mint fény nélkül tovább is fenn maradjon. Néki a papi hivatal bizonyos reményt nyújtott elébb mehetése felől; a világiban nagy akadályokat látott maga előtt; de Ida keble bírása néki több boldogságot igért, mint a szerencse fénye.

Nem maradhatott Albert szüléi előtt titokban az ő magával való küzdése, édesanyja kitalálta okát habozásának. Szinte füstbe menni látták magas reményeiket, melyekkel őket eddig fiok biztatá. — — — — — Albertnek atyja, hogy megelőzze fiának azt a lépését, melyet —

szive győzvén — teendő vala: írt egy főrendű pap barátjának fia állapotja felől, kérvén, hivná magához fiát, s igyekezne régi feltétele mellett marasztani. Albert elhívattatott. Ő csak egy néhány hétre igyekezett a főpaphoz. Elindulása előtt való nap remegve szorítá kebléhez Ida kezét, ezt mondván: „Ida! én rövid időn ismét visszajövök.“ Idának nehezen esett az elválás. Ártatlanúl borult Albert keblére, egy csepp könny rezegvén szemében. Albert a szerelem első hevével csókolá le a könnycseppet s indulatosan így szóla: „A legfőbb méltóság sem adja nékem ezt a boldogságot, én nem soká vissza fogok jönni, — akkor elválik minden“. Ida nem értette, amit Albert monda, mert gyermek szíve még nem volt elég a viszontérzés boldogságát egész erejében érezni. Albert önnön homlokára ütvén öklével, egy székre tántorgott. Ida ártatlanul odafutott, ezt kérdezve: „Talán beteg vagy édes bátyám?“ Albert ajakához szorítá hó kezét, így szólla magával küzdve: „Oh Ida, de boldog vagy gyermeki ártatlanságodban!“ Ida nyájas kedveskedéssel igyekezett Albert komorságát felderíteni. Gyermekes csevegéssel kérdé tőle: „Ugy-é Albert, mikor visszajössz, akkor itt fogod az első papi szent foglalatosságot elvégezni?“ Melyre megütközve ezt felelé Albert: „Igen, kedves hugom! szüléim azt akarják“. Albert kezét megfogván Ida, eleven szókéssel vezeté őtet egy közel lévő almáriomhoz, melybe zárva voltak azok a készületek, melyeket szüléi készítettek

az oltár számára, akkorra, mikor ő szent hivatalába fog lépni. Máskor gyönyörködve nézte volna ezeket Albert, de most Ida által mutogatva, egy fájdalmas borzadást szerzettek lelkében; de Ida Albert változását észre nem véve, dicsekedve mutatta néki azt a koszorút, melyet néki akkorra önnön kezével készített, azt a mesterségesen kivarrott oltárterítőt, mely az ő kezének munkája volt, az ő általa készített, arannyal gazdagon kivarrott bársony vánkosokkal együtt és még az ő általa teve szőrrel hímezett lépcsőterítőt. Ezek mind oly remek kézi mívek voltak, milyenek készítésével a legkényesebben nevelt városi dámák közül is kevés dicsekedhetett. — „Örömest megmutatnám“, mondá Ida, „azt az arany poharat és azt a mesterségesen készült temjénezőt is, melyet akkorra szüléid a templomnak fognak ajándékozni, de azok nincsenek itt.“ Mind egy-egy tőr volt ezeknek látása Albert küzdő lelkében s ezt kérdé fájdalmasan: „És te Ida örülni fogsz, mikor én az oltár körül fogok foglalatoskodni?“ E szóra egyszerre Ida lelkét egy fájdalom lepte meg, de amit ő nem tudott magának megmagyarázni, hanem remegve egy fájdalmas igent mondott; Albert édesen néze Idára. Ekkor atyja a szobába érkezvén, Albertet magával elhívta, Ida pedig a kertben andalgott, szüntelen Albertről gondolkodva.

Albert másnap, mikor útra indult, nyugodtabbnak látszott, nem gyanítva azt a változást,

ami távollétében történni fog. Albert elmenetele után erősen érzé Ida, hogy az ő társasága néki mely kimondhatatlan kedves volt, de gyermek szive nem lévén elég a jövendőről gondolkozni, az a remény biztatá, hogy nem sokára vissza fog térni.

Kevés napok mulva gróf Füredy Pál érkezett Tatayékhoz, mint vendég. Nyájas szívességgel fogadtatott Tataytól, mint ifjúságának barátja. Ida a vendég érkezésében semmit sem tudva, a kertben lévő mulatóházban töltögeté idejét, a klavíron édesdeden játszva azon kótáról, melyet Albert komponált. Tatay a kertben sétálgatván vendégével, ki a muzsikában virtuóz volt, meghallotta távolról a nem annyira mesterségesen, mint kellemetesen hangzó muzsikát, mert Ida azzal a kellemetes lágysággal játsza a kláviron, a mint szívében ébredező érzelmei kezét vezeték.

Füredy képzelődései egész életében a szépségek körül foglalatoskodtak. Ő véghetetlenül gyönyörködött mind az élő, mind az élet nélkül lévő szép tárgyakban. Egy szép vidék, valamely szép mű, vagy egy szép asszony egész figyelmét magára tudta vonni. — A szép vidéken magáról felejtkezve tudott andalogni, valamely szép műnek birtokát akármi áron is magáévá tette, a szép asszonyok kedvéért sokszor feláldozta vagyonát, s nyugodalmát. Így töltötte Füredy életét szinte hatvan esztendős koráig, a szépségekben gyönyörködve. Tudván a világ, hogy ő előtte a szépség érdemel első

tekintetet, gyakran igyekeztek őtet megcsalni, a kik ő előtte való tekintet által akartak fényleni, álszépségekben jelenvén meg előtte; de Füredy észre vévén csalódását, igen könnyen elmellőzte az álszépekben való gyönyörködést, ha legnagyobb rangúak voltak is azok. Füredynek egész élete a románs históriáknak egymásból folyó lánczszeme volt, a nélkül, hogy az ő szépségek körül repdeső vágyai kicsapongásokra fajultak volna el; mert ő megvetve kerülte azokat a szépeket, kik szépségek becsét nem esmérvén, alacsonykodás eszközévé teszik e kincseket. Őtet nem tette lepkés magaviselete gonosszá, csak egy kevéssé bohóvá, de a mely bohóskodásaival ő teljességgel nem pusztított, hanem gyönyörködtetett és múlattatott. Őtet azok is szerették, — örömest voltak társaságában, kiknek szépségeket bámulni ő már megúnta, vagy a kiktől az idő elrablotta azt a szépséget, melyben ő gyönyörködött.

Meghallván mondom Füredy a szép muzsikát, kettőztetett lépésekkel sietett azokat a szép kezeket látni, melyek a klávíron oly szép s lágy érzéssel játszanak. Bényitván a mulató ház ajtaját, egy olyan fejledező szépség köszönté őtet nyájas udvariassággal, mint a milyent ő még sohasem látott. Szinte sóbálvánnyá változva állott a gyermek Ida előtt, ezt kérdezvén Tataytól: „Hol vetted e kincset barátom, melyet itt rejtegetsz?“ Esmérvén Tatay Füredy bohóskodását, nyájasan ezt felelé: „A szerencsétlen Gácsy Fülöp leánya ez, — mi neveltük

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

kicsiny korától fogva mint tulajdon gyermekünket". Füredy szokása szerint, felejtkezve mindenről, csak Ida szépségében gyönyörködött. Tatayék ezt látván, jól múlatták magokat, hogy Füredy vénségében is csak a régi bohó; de másnap innepi ráncba szedvén egész magaviseletét Füredy, megkéré Tataytól a gyermek Ida kezét. Tatay mosolyogva azt felelé: „Hogy jut eszedbe barátom, vénségedben egy olyan gyermeket, ki unokád lehetne, kezeddel megkínálni? Mi jusson kívánhatsz tőle viszontbámulást, vagy szeretetet?" Melyre komolyan ezt felelé Füredy: „Én nem kívánok Tatay a gyermektől egyebet, csak hogy engedje magát bámulni. Én örömest feláldozom mindenem, ha egy ilyen szépségnek birtokába juthatok, milyent eddig nékem csak képzelődésem teremtett!" Akkor komolyan ezt mondá Tatay: „Engedjen a gróf időt, hogy anyjával szólhassak". A gróf vagy három napra elutazott, Idának elébb sok szépségeket mondván.

Tatay Idának anyjáért küldött. Idának anyja örömest megegyezett e fényes házasságban, ha leánya nem ellenezné. Tatayék óhajtották, hogy e házasság minél elébb megtörténjen, mert ezáltal reménylhették csak fiokat régi feltételek mellett marasztani. Idát a gróf keze elfogadására reá akarván beszélni, minden szépet, jót előszámláltak, a mit a gróffal való házasság igére. Ida idegen volt a gróf keze elfogadásától, de Tatayné ölébe szorítván, igen nyájasan így szóla hozzá: „Ida, te magad vagy

tanúja, hogy én téged úgy szeretlek, mint anya; ha te gyermeki szeretettel viseltetel hozzánk, fogadd el, kérlek, a gróf kezét, mert csak az által mentheted meg Albertet attól a lépéstől, amit később meg fogna bánni. Azt jól tudod édes gyermekem, hogy mi őtet egyházi hivatalra szántuk; ő arról most, mikor egészen el vagyon reá készülve, a te hozzád való édes ragaszkodás miatt, le akar mondani. Kérlek édes gyermekem, ha szereted a mi házunk dicsőségét és Albert boldogságát, fogadd el a gróf kezét.“ Ida sűrű könnyei között omlott Tatayné ölébe, így szólva: „Légyen úgy, kedves néném! — én háládatosság fejében teljességgel nem akarlak benneteket fiatokban reménylett örömötöktől megfosztani. Most érzem, mikor örökre el kell vesztenem, hogy Albert előttem minden emberek felett való tekintetben volt; de, hiszem, — az ő eránta való szeretet elég erőt ád nékem a gróf eltűrésére.“

Ida határozását a legnagyobb örömmel adta tudtára Tatayné a grófnak. A gróf annyira örült szerencséjének, hogy alig bírt magával. Kevés nap múlva az oltárhoz vezeté az öreg gróf gyermek hitvesét.

Nagy örömmel vitte a gróf hitvesét pompásan készült mezei házába. Bár nem volt szerelemféltő, mégsem igyekezett a városba vinni, mert ő szép hitvesét oly nagy kincsnek tartotta, hogy szinte kételkedett benne, hogy valósággal az ő birtokában volna. Különös szép izléssel volt épülve a gróf mezei lakása, mellyel

ő bírt. Pompás készületekkel voltak rakva szobái. Mestermívekkel, képes galériával, nagy becsű könyvtárral, leghibátlanabbúl készült muzsika szerszámokkal ékeskedtek azok. Csaknem mindent fel lehetett a gróf lakásában lelni, amiben a kény gyönyörködhetett. Mindent úgy rendelt a gróf, hogy Idának semmi kívánsága teljesítetlen ne maradjon. Azzal az elhatározással nyújtotta a gróf kezét Idának, hogy a legmakacsabb praetensiokat is — amiket várhat egy öreg férj olyan rendkívül való szépségtől, — egész örömmel fogja teljesíteni. Elbámúlt a gróf, mikor azon makacs praetensiók helyett, melyeknek bétöltésére ő el volt készülve, egy ő eránta nyájas tisztelettel viseltető gyermeket ölelhetett hitvesében, aki az ő kedveskedéseit nyájas kedveskedéssel fogadá.

Ida nem volt egészen nyugodt, mert Albert kedves emlékezete foglalatoskodtatá; de az ő szíve nem igyekezett senkit szenvedésének részesévé tenni; — nem, — kivált a grófot, aki éreztette véle, hogy minden gazdagságai felett őtet tartja legbecsesebb kincsének. Ida a gróf előtt való becsét fenn akarta tartani; teljességgel nem akart ő önnön becsét vesztve, a gróf kedveskedéseivel visszaélni, hanem nyájasan fogadá s viszonzá azokat. Nem nézett ő únottan azon drága portékákra, melyekkel a gróf bírt, hanem amelyeknek becsét nem esmérte, gyermekes újságkívánással tudakozódott a gróftól azoknak haszna s becse felől.

A muzsikában szép előmenetelt tett Ida, de

még abban mester nem volt. Fényes sorsához illőnek tartotta magát minden módon tökéletesíteni. Kijelenté a grófnak, hogy ő szeretné magát a muzsikában gyakorolni, ha a gróf üres óráiban nem sajnállaná útasítani. Örömest ígérte a gróf szolgálatját, mert néki minden órája üres volt, amit Ida vele akart tölteni.

Ida oly szép előmenetellel foglalatoskodott, hogy csakhamar feljülhaladá mesterét. Látván az ő érette mindent tenni kész gróf az ő tudni vágyását, s tehetségét, egész szívességgel ajánlotta néki, hogy mind azon esméretekben fogja gyakorolni, amelyekhez kedve vagyon.

A nyelv tanulásban szép előmenetelt tett Ida Tatayék házánál; — a rajzolás főbb reguláit is meglehetősen tudta, de gyermeki esztendei még nem engedtek néki időt, hogy azokban magát annyira tökéletesítse, mint szükséges egy olyan forma rangú asszonyra nézve, mint ő. Egész szívbéli örömmel fogadta a gróf ajánlását s gyermeki nyájassággal kérte a grófot, az ő formálásával való foglalatoskodásra.

Így használá Ida az időt ön tökéletesítésére és a gróf gyönyörködtetésére, ahelyett, hogy a hozzá hasonló időbéli különbséggel bíró házasok szokása szerint a grófot unalmasan kerülné. Bámulásra méltó előmentelt tett Ida mindazokban, melyekben az ő tudni vágyásában gyönyörködő tanítója utasítá. Annyira előment már a rajzolásban, hogy nemcsak másolatokat, hanem a természetről vett tárgyakat is ügyesen tudá festeni. Gyakran dolgozott holmi

apróságokat titokban, melyek elő mutatásával csak akkor lepte meg férjét, ha azok hibátlanok voltak. Egykor egy kis képen egész szorgalommal dolgozván, a gróf akkor lépett szobájába, mikor elvégezte, s egész megelégedéssel nézegette. Nyájas kíváncsisággal futott hozzá, gondolván: hogy ismét valamely szép munkát készített el. Egész bámulással látta, hogy a kicsiny kép, egy legtökéletesebb szépségű ifjúnak a képe. Örült a gróf hitvese rajzolásban tett ily szép előmenetelének. Kíváncsian kérdezte tőle, hogy ki képe legyen az? vagy hol vette az ideát ily remek szépségnek készítésére? Megszeppent e kérdésre Ida, mert Albert tökéletesen talált képe volt az, s elpirulva, mondá: „Ön keblemből merítettem, kedves gróf, az ideákat". Alig bírt a gróf azon való örömével, hogy hitvesének is oly szép ideái vagynak a szépségről.

Megtudván Albert Idának a gróffal oly sietve történt házasságát, mindjárt általlátta, hogy a gyermek Idát az ő szülei familiai tekintetek felemelkedésének áldozták fel. Albert szíve annyira elkeseredett, hogyha világi állapotra szánta volna is ennek előtte magát, most mégis az oltárnak szentelné. Szülei kedvekért azon az oltáron kellett az első szent foglalatosságot néki elvégezni, melyen Ida a gróffal egybeköttetett. A földiektől felemelkedett lélekkel lépett bé a templom küszöbén, melyben mind az oltárt, mind a tanítószéket Ida kézimunkái éke-

sítették. Minden készület, amivel foglalatoskodandó vala, Ida emlékét tünteté eleibe. Lelke a menny és föld között kezdett lebegni. Senki nagyobb buzgósággal nem kért erőt szent hivatalának folytatására, mint ő. Szívével és szent hivatala törvényei eránt való kötelességgel küzdve, igyekezett a szent foglalatosságot elkezdeni. Ekkor elhagyá őtet testi ereje, s terhes beteggé lett. Eltalálta az ő betegségének okát atyjának barátja, az embert esmérő prépost. Így szólott Alberthez: „Fiam! az ég csak az önként való áldozatot veszi kedvesen. Te nem vagy erős azon magad megtagadására, amit hivatalod törvényei kívánnak: engedd ezt nálad erősebbnek, s te lépj a világi pályára.“ Akkor fájlalták Albert szülei, hogy az ártatlan Idát és fiokat büszke vágyaiknak feláldozták.

Fellábadván Albert betegágyából, sietett elhagyni születése helyét, melyben minden tárgy Idára emlékezteté. Egész erővel fogott a világi hivatalhoz való készüléshez. Szíves igyekezete szép előmenetellel ajándékozá meg. Eltüntek előle azok a nehézségek, melyek atyjának előmenetelét gátolták. Nem volt néki szüksége arra, hogy az érdemet nem esmérő népnek való kedvezés által igyekezzen magát feljebb emelni. Őtet munkássága és kimívelt nagy tehetségei egyik szép hivatalból a másikba emelték annyira, hogy a fővárosban kellett lakását választani.

Egykor hivatalbéli foglalatosságai szünvén, a füredi savanyú vizen való mulatás által

igyekezett magának új erőt szerezni a munkálódásra. A több fényes vendégek között volt akkor Füreden egy külső országi hercegné barátnéjával, Mathilde grófnéval együtt. A hercegné árva lévén, B-be neveltetett. Ott esmérkedett meg egy hazánkbéli gróffal, aki akkor némely dolgok elvégzésére Nápolyba küldetett. A gróf kezével kínálta meg a hercegnét, amit ez elfogadott, egybekelések akkorra halasztván, mikor olaszországi útjából vissza fogna térni. A magyar gróf hitvesévé leendő hercegné szükségesnek gondolván a magyar nyelv tudását, egyszersmind hogy mátkáját visszajövetelekor ezzel meglephesse, barátnéjával, Mathilde grófnéval, ennek tanulása végett Magyarország fővárosába utazott. Ő ott ugyan talált olyan embert, aki erre tudományosan tanítgassa, de nagy csudálkozására tapasztalá azt, hogy az ő rangjához illők társaságában ezt nem gyakorolhatá. Bár általlátta a hercegné, hogy a fényes társaságokban ő enélkül ellehet, mégsem hagyott fel e feltételével, mert ön tökéletesítésére szükségesnek és az életben igen haszonvehetőnek ítélé azt, hogy annak a nemzetnek nyelvét tudja, melynek tagjává leendő. Nem gyakorolhatván tehát magát e nyelvben a fővárosban, elhagyá azon fényes társaságokat, melyek a tél bekövetkezésével néki sok víg napokat ígértek. Ment K... ba, hol a kisebb fényű, de a fényesebb rangúakkal egyforma míveltséggel bírókkal való társalkodás által gyakorolhatná ma-

gát a magyar nyelvben. Nem lehet csudálni, hogy a lelkes hercegné és barátnéja Mathilde grófné nem tartották magokhoz illetlennek a magoknál kisebb szerencséjük társaságába elegyedni ön tökéletesítések végett; mert nékik nem voltak olyan gyengeségeik, melyeknek fedezgetése által kellett volna a náloknál kisebb rangúak előtt tekinteteket fenntartani. Eltelvén a víg téli napok, melyeket a két idegen dámák a vendégszerető K... béliek társaságában töltöttek, a tavaszi hónapokban a házában való utazással mulatták magokat, hogy esmérhessék azt, melynek tagjai fognak lenni. A nyári hónapok elkövetkezésével Füreden igyekezték az időt tölteni, abból a tekintetből, hogy ott való mulatozások közben, többféle emberekkel társalkodván, tapasztalások nagyobbodjék.

Albertnek Idában vallott kára érzését enyhíteni kezdék az idő, a távollét és azok a környülállások, melyek tőle egészen elzárták, s szívét ez az enyhülés olyan állapotba helyhezteté, hogy a kár kipótolását ohajtá. Ekkor látta Albert Füreden a szép és tetszést érdemleni igyekező Mathildét, s kezdé egybe hasonlítgatni a gyermek és magát visszatartó Ida kellemeivel az ön érzéssel és tetszeni vágyással teljes Mathildét. A jelenlevő, fénylő és kellemetes tulajdonok győztek Albert keblében a tőle egészen elzárt Ida bálványozásán. Albert szívével s kezével kínálta meg a természet, a szerencse adományaival s az élet kellemeit eszközlő tulajdonokkal gazdag Mathildét. Mathildé örült

egy oly nagy tekintetben lévő embernek hitvesévé lenni, mint Albert, mely által oly fényes körbe léphetett, melyben reménylette, hogy fényes tulajdonai rejtve nem maradnak, hanem mind másokra, mind magára nézve gyönyörködtetve s boldogítva fognak ömleni. Albert szerencséjét nevelte a gazdag grófnéval való házasság által; mert nagyatyja szerencsétlensége miatt elmerült szép jószágait kezéhez veheté, Mathildé is becsben tartotta azt a nyereséget, hogy ő lelkes férje által idegen országban a legelső rangú házakkal atyafiságba jött. Albert házassága olyan szerencsés volt, amilyennel kevesen dicsekedhetnek. Vetélkedve igyekeztek megbizonyítani egymásnak, hogy érzik azt a szerencsét, melyet egyik a másiknak eszközle. Első tekintetű és fényű ház leve Alberté a fővárosban.

Olyan kellemetes öt esztendőket töltött Füredy Ida társaságában, a milyenekhez legszebb ifjú korát sem meré hasonlítani. Arra készteté őtet boldogsága érzése, hogy azt a szerencsét, amivel ő bírt, mással is bámultassa. Meghatározta, hogy csendes mezei lakását a városi pompás lakással cserélje fel. Azt akarta Füredy, hogy sokan lássák és irigyeljék tőle azt a kincset, melyet ő hitvesében bírt. Rangjához illő fénnyel jelent meg Füredy a városban. Szokott tisztelkedéseket tévén hitvesével együtt a nagyobb rangú házaknál, Tatay Albertét ezek között nem tették utolsónak. Magához bizalmatlankodva, reszkető lábakkal lépe-

getett Ida a lépcsőkön, melyek az Albert lakásához vezették; de védangyala megmenté most ebben a környülállásban Alberttel való találkozástól, melyet nem volt erős úgy kiállani, hogy szívét el ne árulná. Mathilde csak maga lévén odahaza, az udvariság minden kedvezéseivel fogadá a látogatókat. Egészen meglepte őtet Idának megjelenése. Ennek szépsége, külső és belső míveltsége, olyan barátnét ígére Mathildének, akivel mérkőzve fényleni, néki dicsőséget ígére. Éppen el akart ez napon utazni Mathilde utra való készülgetésével foglalatoskodván, kiadta reggel cselédjének azt a parancsolatot, hogy ő ma nem fog idehaza lenni; de megtudván, hogy a városba mostanában érkezett Füredyék ma igyekeznek némely házaknál tisztelkedéseket tenni, reménylvén, hogy az ő házát nem fogják utolsónak tenni, reggel kiadott parancsolatját visszavevé. Nem udvariságból, hanem szívből sajnállá Mathildé, hogy Idának látogatását most ez úttal nem viszonozhatá, hanem addig, míg ő utazásából visszatérne, férje eránt kéri ki szíves részvételeket, aki e következő napokban a városba fog érkezni.

Albert a városba jövén, mihelyt megtudta Füredyéknek a városban léteket, sietett a szokott tisztelet megadására. A házasság szent törvényei által megkeményedett erőben gondolván lenni szívét Albert, nyugodtan ment Füredyék látogatására. Idát találta odahaza egyedül. Némán egymásra bámulva állottak

mind a ketten. Ida előtt volt most az a kedves tárgy egész férjfiúi méltóságában, aki szüntelen az ő lelke előtt lebegett. A hajdan félelmes gyermek Ida, az ifjúságnak lángoló tüze által ékesített egész szépségében állott most Albert előtt. Felejtve mind a ketten helyheztetéseket, a viszontérzés szent és boldog ömledezésivel omlottak egymás karjaiba, Ida örömkönnyeivel öntözé szíve bálványának orcáját. Felébredvén édes álmából, meghunyászkodva fejté ki magát Albert hév karjai közül, s édes ömledezéssel így szólla hozzá: „Albert! az ég együvé vezetett bennünket; légy nékem barátom. Az a szent érzés, mely szívemet a tiedhez fűzé, oltalmam és boldogítóm lesz nékem a reám nézve tövises rózsákkal rakott pályán. Ne kerülj el, Albert.“ Így felelt Albert: „Légy nyugodt, Ida, csak a köz lelkeknek szükség egymást kerülni. Én bízok magamhoz, hogy elég erős leszek Füredy hitvesével találkozni akkor is, mikor lelkem rokonját fogom Idában ölelni.“

Haza érkezvén Mathildé, legelső látogatása volt, melyet Füredyéknél tett. Egymással rokon míveltségek csakhamar barátokká, s a két város bálványaivá tevé őket. Egymást segítve fénylettek, gyönyörködtek és gyönyörködtettek ők a város fényes rangú asszonyai között. Ritkán lehet látni oly egymással vetélkedőket még az erősebb nemben is, mint ők voltak, hogy ne igyekeznének egymás tulajdonaira egy kis homályt vonni azért, hogy ők jobban kitűnjenek; de Mathildé és Ida érezvén ön-

becseket, tudták azt, hogy nékik nincsen szükségek arra, hogy egymásra homályt vonjanak. Felettébb örült Mathildé, hogy nem csak a nála gyengébbek között emelheti fel magát, hanem méltó vetélkedő társra talált Idában. Oly szorosan egymáshoz fűzé őket barátságok, hogy egyiknek sem volt szüksége pénzen fogadott társalkodóné mulattatására. Kifejlett ízlések attól is megmenté, hogy a módi árosné ízlésére bízzák öltözeteik változtatását, amit az ő korok szükségessé teve. Egy szóval: annyira el voltak ők fényes rangjok elfogadására készülve, hogy elég volt e két asszony tónust adni az akkori időkornak.

Ida megjelenése s mindennapi vele társalkodás egészen felébreszté Albert keblében Ida eránt való régi vonzódását. Az első szerelem elfoglalá a maga helyét. Ő tisztelettel s udvariassággal viseltetett Mathilde fényes tulajdonai eránt; de Ida is, aki szíve bálványa volt, bírván ezekkel, csak ez eránt való rokon érzés boldogíthatá. Mennyé varázslá az életet Idának Albert barátsága. Büszke volt szenvedéseiben, melyet néki önmegtagadása okoza. Bizodalmas, de oly mérséklett volt társalkodások, hogy a mindent baloldaláról néző világ sem mert kárhoztató gyanut támasztani ellenek. Füredy örült, hogy hitvese oly szembetűnő figyelmet nyert a városban. Ida szépsége, ifjúsága, külső-belső míveltsége oly figyelmet gerjeszte eránta, hogy nem csak sok lepkék repkedtek az idős Füredy fiatal felesége körül,

hanem a szebb lelkek is tisztelettel hódoltak a kellemetes és lelkes asszonynak. Abban az időben volt Ida, melyben nem csak szépsége volt egész virágában, hanem forró keble a viszont érzés boldogítását óhajtá. Ő gyermeki tisztelettel viseltetett idős férje iránt. Tudva voltak előtte a házasság szent kötelei, de annyi néki hódoló kellemetes és lelkes férfiak között, csak az Albert iránt való tisztelet tarthatá meg őtet a tántorodástól.

Öt esztendőket töltött Ida Füredyvel a városban, Füredytől szerettetve, mindenektől tiszteltetve és bámultatva. Ekkor gyengélkedni kezde az öreg Füredy; megérlelte őtet a nem kedvező idő. Egy szép reggel, több baráti jelenlétében, kénytelve függeszté utoljára szép hitvesére szemeit, s elhagyá az életet. Szívéből megsiratta Ida, mint jó atyját. Albert és Mathildé vigasztalták őtet.

Enyhülvén Ida keservei, Albert hiú vágyakat kezde táplálgatni keblében. Egykor így szóla igen nyájasan Idához: „Sziveink egymásért vagynak teremtve, kedves Idám! a te láncaidat a természet széjjel szakasztá; én elég erős vagyok a magamét széjjel tépni, mely tőled elválaszt.“ Remegve kérdé Ida: „Hogy történne ez, Albert?“ Egész erejében érezvén azt a boldogságot, amit Ida keblétől remélhetett, ezt felelé Albert: „Ha te becsesebbnek tartod szívemet, mint azt a fényt, mely téged körülfon, én örömest elcserélek mindent, amit nékem a szerencse adott és amit adandó. Elha-

gyom hivatalom, s hitvesem, aki nem lesz szerencsétlen az által, mert őtet hozzám csak szerencsém, nem a rokonérzés köti. Mi a világ más részében fogjuk találni boldogságunkat.“ Rettenetes nyilatkoztatás volt ez Idára nézve, mert ő Albertet oly nemesen szerette, hogy az ő becsületén ejtett legkisebb szennyet életével kész lett volna letörölni. Egész önérzéssel ezt felelé: „Albert! téged heved nagysága olyan tettekre késztet, melyek nevedet, mint gonosztévőét, úgy fognák bélyegezni. Emlékezz vissza, Albert, kebled első vágyaira, melyek familiád fényre hozását óhajtották. Nézd meg mostani környülállásaidat; olyan lelkes hitvesed eránt való kötelességedet, mely az egész világ méltó bálványa. Ezeket hagyod-é el, Albert, egy asszonnyal való szabad enyelgésért? s mint gonosztévő, úgy fogsz-é bujkálni azért, hogy szívednek azon vágyait teljesíthesd, melyet az oltár és környülállásaid tiltanak. Nem, Albert, én sokkal nemesebben szeretlek téged, hogysem ily áldozatot tőled elfogadhatnék. — Ha gunyhóba születtél volna, és a volna sorsod, örömest osztoznék veled a szegénységből és azzal járó megvetésből; de úgy, mint egy bujkáló gonosztévőt, követni sohasem foglak.“ Albert leverettetett e felelet által; — felhevült indulati győztek az okosságon; térdre omlott Ida előtt; esdekelve függesztvén reá szemeit, ezt mondá: „Ida! könyörülj, én nálad nélkül nem élhetek. Minden más módot elzárt tőlem rendeltetésem.“ Nyájas édesgetéssel emelé fel

Ida a felhevült férfiút, ezt mondván: „Légy nyugodt, Albert; engedj holnapig gondolkoznom. Gondolkozz magad is. Akkor elválik minden.“ Ez utolsó szót nagy fájdalommal mondá ki Ida. Albert indulatosan szorítá kebléhez Idát, ezt mondva: „Óh, Ida! az a rettenetes lépés az oka mindennek, amit te Füredyvel való házasságod által tettél.“ „Ne vesd szememre Albert, én azt a te dicsőségedért tettem. Kérlek, az erántam való szeretetre, ne tapodd le azt, amiért én magamat feláldoztam. Ne kívánj tőlem, Albert, nagyobb áldozatot. Kérlek ifjúi életemre, nyugodj meg sorsunkon, amit nem változtathatunk.“ Oly esdeklléssel mondá Ida ezeket, hogy mást mindent megilletett volna, de Albert feltétele mellett maradt. Kétségbe esve ezt mondá: „Ida! én többször meg nem érhetem azt, hogy téged valaki az oltárhoz vezessen.“ Mindenre fogadta Ida, ami szent, hogy az ő szíve nem elég Alberten kívül mást elfogadni. Albert annak megbizonyításául azt kívánta Idától, hogy őtet kövesse. Ismét kérte Ida, hogy holnapig várakozzon. Albert Idát magára hagyta. Ida küzdött az élet boldogsága és Albert becsülete szeretetével. Majd-majd győzött Alberthez való ragaszkodása, de mégis elhatározta magát, inkább meghalni, mint Albert becsületére homályt vonni.

Felvirradt a rendelt nap. Ida félelem és rettegés között várta azt az órát, melyben Albert hozzá fog jönni. Pompásan felöltözködött, mint egy menyasszony. Albert

elérkezett. Ida pompás megjelenése néki hiú reményeket ígére. Nyájas méltósággal kérdé tőle Ida: „Mit határoztál Albert? meg elégszel-é barátságommal? Vagy még most is tegnapi feltételed mellett állasz?“ Hévvel felelt Albert: „Minden gyermekjáték nékem Ida, a te birtokodhoz képest. Ha nem tiltaná rendeltetésem, a mennyet nem cserélném fel, ha téged a világ előtt boldogíthatnálak, de ha sorsom ezt akadályoztatja, a sors játékává tenni szívem érzelmeit, nem vagyok erős.“ Akkor Ida térdre omlott: — kebléből kivett egy csomó altatót, azt lenyelé a nélkül, hogy Albert észre vette volna. Kezeit az ég felé emelvén ezt mondá: „Szent Ég!“ „Ne taszítsd el magadtól áldozatomat!“ Ezzel felkelvén, a reá bámuló Albert karjaiba omlott, így szólva: „Albert! A tiéd vagyok a sírig, követni foglak.“ Albert örömtől elragadtatva, kénytelve ölelé a szép Idát, mint tulajdonát. Ida kedvesen függeszté szemeit Albertre, s indulatosan ezt mondá: „Oh, de szép az élet Albert! Csak azért könyörgök néked, akármi fog történni velem, el ne csüggedj, hanem tartsd tiszteletben azt, hogy Ida téged ifjúi életénél jobban szeretett.“ — Albert esküdt mindenre. Ida elgyengült Albert hő karján, — elaludt, és nem ébredett fel többé. Albert nem tudta, mi találta Idát. Kétségbeesve gyüjtötte össze az orvosokat. Mindent igért nékik, még azt is, amivel soha nem bírt, hogy Idát hozzák vissza az életre, de már késő volt: Ida elnyugodott.

Akkor látta Albert, hogy Ida mely erősen szerette őtet. Kétségbeesve omlott térdre az élet nélkül való Ida mellett. Mathildé, meghallván Ida hirtelen érkezett terhes betegségét, futott látogatására. Idát halva találta; férjét kétségbeesve mellette térdepelni. Mélyen érzette Mathildé Idában való veszteségét, kesergő férjét pedig csak akkor tudta elvinni a hólt test mellől, mikor ezt minden testi ereje elhagyá. Ápolgatta, vigasztalta. Albert édesanyja is megtudván Ida véletlen halálát és fia terhes betegségét, sietve ment a városba. Mindent elkövettek, hogy Albertet megtarthassák, de még Ida pompás temetésére készülgettek, addig Albert elhagyá az életet. Mélyen megkeseredve vitette Mathildé férjét és barátnéját, familiájok temetőhelyére, mely azon templom kerítésében volt, melyben Ida Füredyvel egybeköttetett. Igen pompás temetések díszét nevelé az a közrészvétel, mely a két szeretőket sírjokba kiséré. Kiszélesítteté Mathildé a temetőhelyet, szép kertté változtatá azt. Egy sírba temetteté mind a kettőt. Pompásan készült sírkövökbe ezt véseté:

A' MIT A FÖLD ÉGIT ADHAT,
MIND AZT BÍRTA MATHILDE,
A' MIN EGY ASSZONY SZÍV SÍRHAT,
MIND ELTEMETTE IDE;
A' MIT A FÖLD MEGTAGADHAT,
KÉT SZÍV AZT ITT FELLELTE,
JÓ VÁNDOR, NE SZÁND MATHILDÉT,
Ó BOLDOGÍTVA VESZTE.

Mathildé önnön kezeivel ültetett mirtus bokrokat sírboltjokra, meggyőződve arról, hogy sem a szerencse, sem a fénylő tulajdonok nem bilincselhetik úgy le a szívet, mint a viszont érzés.

M. TUD. AKADÉMIA KÖNYV-TÁRA

TARTALOMJEGYZÉK.

	Lap
Előszó	3
Karacs Ferencné Takács Éva élete	5
Némely észrevételek tekintetes Kulcsár István úrnak azon értekezésére, melyet 1822-dik esztendő második felében közöl a leánykák házi neveléséről (1822)	17
Egy-két szó a házasságban lévő asszonyok kötelességeikről (1823)	24
Barátságos beszélgetés a földmívelő nép állapotjáról (1824)	48
Eredeti elbeszélések (1829):	
Sarolta	69
Gácsi Ida	90

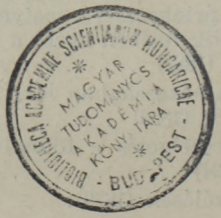

22. 4. — K. M. Egyetemi Nyomda Bpest. (F.: Thiering Richárd.)

13. **Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai.** Második sorozat. *(A debreceni fiú felső kereskedelmi iskola önképzőköre. Dr. Juhász Géza tanár.)* Ára 1·50 P.
14. **Vedres István: A Tiszát a Dunával öszvekapcsoló új hajókázható csatorna.** 1805. *(Budapest-Székesfővárosi „Gróf Széchenyi István" felső kereskedelmi iskola. Dr. Farkas László tanár.)* Ára 1·50 P.
15. **Bessenyei György: Anyai oktatás.** *(Budapesti II. ker. áll. tanítónőképző-intézet. Sebestyén Erzsébet tanár.)* Ára 1·— P.
16. **Bessenyei György: Magyarság. A magyar néző.** *(A budapesti Mátyás király-reálgimnázium „Mátyás király" önképzőköre. Gazdag Lajos, Horváth L. László, Kovács Miklós, dr. vitéz Polgáry István tanár.)* Ára 1·— P.
17. **Hajnal Mátyás: Az Jesus szivét szerető szíveknek ájtatosságára.** 1629. *(Budapesti Szent Margit-leánygimnázium.)* Ára 2·— P.
18. **Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai.** Harmadik sorozat. *(A budapesti Bolyai-reáliskola önképzőköre. Dr. Lányi Ernő tanár.)* Ára 1·— P.
19. **Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai.** Negyedik sorozat. *(Budapesti Berzsenyi Dániel-reálgimnázium. Dr. Halász László tanár.)* Ára 1·50 P.
20. **Pázmány világa.** *(Kir. Magyar Egyetemi Nyomda. Dr. Brisits Frigyes tanár.)* Ára 4·— P.
21. **Tragédia magyar nyelven. Az Sophocles Electrájából nagyobb részre fordíttatott Pesti Bornemisza Péter deák által.** *(Br. Diószeghy Erzsébet.)* Ára 1·— P.
22. **Riedl Frigyes: Vajda, Reviczky, Komjáthy.** *(A kaposvári egyesületi leánygimnázium önképzőköre. Dr. Biczó Ferenc tanár.)* Ára 2·50 P.
23. **Berzsenyi Dániel: A magyarországi mezei szorgalom némely akadályairul.** *(A kaposvári községi fiú felső kereskedelmi iskola önképzőköre. Dr. Merényi Oszkár tanár.)* Ára 1·— P.
24. **Régi magyar folyóiratok szemelvényekben. Athenaeum, Életképek, Hölgyfutár.** *(Budapesti áll. Szent László-reálgimnázium. Dongó Orbán tanár.)* Ára 1·50 P.

25. **Baresay Ábrahám költeményei.** *(A budapesti Verbőczy István-reálgimnázium VIII/A. osztálya. Szira Béla tanár.)* Ára 2·— P.
26. **Riedl Frigyes: Madách.** *(A budapesti Ráskai Lea leánylíceum Riedl Frigyes önképzőköre. Dr. Hanvai Ilona, dr. Feltóthy Anna tanár.)* Ára 2·— P.
27. **Madách Imre levelezéséből.** *(A pesti izr. hitközség reálgimnáziumának önképzőköre. Dr. Komlós Aladár tanár.)* Ára 1.50 P.
28. **Horvát István Magyar Irodalomtörténete.** *(A debreceni ref. gimnázium és a Dóczy-leánygimnázium ifjúsága. Dr. Pap Károly egyetemi tanár.)* Ára 1·50 P.
29. **Magyar reneszánsz írók.** *(A budapesti Berzsenyi Dániel-reálgimnázium ifjúsága. Dr. Kardos Tibor tanár.)* Ára 2·— P.
30. **Greguss Ágost: Írói arcképek.** *(Kir. Magyar Egyetemi Nyomda. Dr. Mellinger Kamilla tanár.)* Ára 4·— P.

31. Karacs Ferencné Takács Éva válogatott munkái. Tanítványaival sajtó alá rendezte dr. Evva Gabriella tanár. Kiadta a kecskeméti Horthy Miklós ref. tanítónőképző-intézet tanári testülete és tanuló ifjúsága. Ára 1·50 P.

Az országos érdeklődést keltett sorozatot a legfelsőbb kulturális hatóság is szívesen támogatja. A V. K. M. 30.449/932. V. ü. o. sz. alatt melegen ajánlja a M. I. R. köteteit a középiskolai tanári könyvtáraknak,

660—02—90/1931. sz. alatt a kereskedelmi iskolák és tanító-, valamint tanítónőképző-intézetek tanári könyvtárainak,

39.455 932. VI. ü. o. sz. alatt a polgári fiú- és leányiskolák tanári könyvtárainak és

24/932. Ifj. Irodalmi Tanács sz. alatt az Ifjúsági könyvtárak VII. csoportjába való beszerzésre.